

Smjernice za
buduće aktivnosti
prevencije ovisnosti
u BiH

**OTVORIMO PUTEVE U
ZDRAVIJU BUDUĆNOST**

**PROJEKAT PREVENCIJE OVISNOSTI
I UNAPREĐENJA ZDRAVLJA MLADIH**

Usavršavanje i umrežavanje za razvoj
prevencije ovisnosti u Bosni i Hercegovini

Naslov	Smjernice za buduće aktivnosti prevencije ovisnosti u BiH
Urednički tim	Amir Hasanović, Andrea Mijatović, Sanela Pekić, Magdalena Schildknecht
Autori	Jelena Duvnjak, Amir Hasanović, Denija Hidić, Asja Hindić, Adna Hindija, Ismar Kasapović, Andrea Mijatović, Josip Milanović, Sanja Milanović, Amer Osmić, Sanela Pekić, Magdalena Schildknecht
Izdavač	Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE
Lektura	Indira Čilić-Lončar
Dizajn i DTP	Sandro Drinovac
Donator	Privatni donator

*Paradoks kod prevencije jeste,
da ona postaje sve manje djelotvorna, ukoliko se nešto negativno što hitnije treba spriječiti,
i utoliko je više djelotvornija, ukoliko se što prije unaprijedi ono što je poželjno.*

Dagmar Zimmer Höfler u: SuchtReport 3/93

1. **Šta je zapravo JUPPO-projekat?**
 - 1.1. Glavne karakteristike projekta
 - 1.2. Iz čega se razvio projekat JUPPO?
 - 1.3. Principi neformalnog obrazovanja u koncepciji JUPPO-a
2. **Stručni koncept i aktualna terminologija**
 - 2.1. Osnovni koncepti i pojmovi prevencije ovisnosti
 - 2.2. Usmjerenje na salutogenezu umjesto patogeneze
3. **Naučni dokazi za problem ovisnosti i ovisničkog ponašanja mladih u BiH**
 - 3.1. Studija o mladima u Bosni i Hercegovini, 2015.
 - 3.2. Istraživanje o stanju i stavovima mladih iz FBiH o ovisničkim i rizičnim ponašanjima
4. **Pokretački potencijali JUPPO-projekta**
 - 4.1. Metode i sadržaji prevencije ovisnosti i unapređenja zdravlja (moduli 1 – 4; 7)
 - 4.2. Osposobljavanje za upravljanje projektom i za pregovaranje sa predstavnicima institucija (modul 5 i 6)
 - 4.3. Stečene kompetencije učesnika/ca
 - 4.4. Iskustvo mladih
 - 4.5. Matične organizacije
5. **Upravni odbor – Model za intersektorsku saradnju**
 - 5.1. Kooperativno upravljanje projektom u skladu sa PRINCE 2
 - 5.2. Članovi/ce i djelovanje Upravnog odbora JUPPO-projekta
6. **Koraci prema održivosti prevencije u BiH**
 - 6.1. Vizija modela Stručnog centra za prevenciju ovisnosti u BiH
 - 6.2. Kako uspostaviti Stručni centar za prevenciju ovisnosti u BiH?
7. **Postojeća zakonska legislativa i strateški dokumenti u BiH**
 - 7.1. Zakoni na državnom i entitetskim nivoima
 - 7.2. Strategije i akcioni planovi
8. **Primjeri institucionalizovane prevencije u inostranstvu**
 - 8.1. Jasno definisane strukture i podijeljene nadležnosti
 - 8.2. Djelotvorni programi vođeni koherentnom strategijom
 - 8.3. Djelotvorni programi uključuju sve aktere u lokalnoj zajednici
9. **Globalne i evropske međunarodne organizacije**
 - 9.1. Evropski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA)
 - 9.2. Biro Ujedinjenih naroda za borbu protiv droge i kriminala (UNODC)

Agenda:

JUPPO – Projekat za Stručno usavršavanje i strukturalno umrežavanje za ključne aktere prevencije ovisnosti u BiH 2014.-2016.

BiH - Bosna i Hercegovina

FBiH - Federacija Bosne i Hercegovine

RS - Republika Srpska

Mreža - Mreže za prevenciju ovisnosti mladih u BiH

NARKO-NE - Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE

Predgovor

Ovom publikacijom želimo ponuditi svim zainteresovanim akterima za rad sa mladima na izgradnji zdravih životnih navika informacije o aktuelnom stanju u našoj zemlji u vezi sa problemima ovisnosti i ovisničkog ponašanja mladih, ukazati na efikasne koncepte prevencije ovisnosti u skladu sa Evropskim standardima i terminologijom, te predstaviti prijedlog institucionalnog pristupa prevenciji kroz model multisektorske saradnje i uspostavljanje demokratskog dijaloga između vladinog i nevladinog sektora.

„Šta vam je pomoglo da niste postali ovisni?“ Ovim pitanjem je austrijski stručnjak za prevenciju ovisnosti Gerald Koller još davne 2002. godine uveo nastavnice i nastavnike osnovnih škola u Vitezu u osnove praktične prevencije ovisnosti u radu sa mladima. Odgovori učesnika seminara su se poredali u obliku zvijezde koja nam i danas predstavlja **zvijezdu vodilju** za razvoj praktičnih aktivnosti na polju prevencije ovisnosti.

Snimanjem realnog stanja života mladih kroz razgovor sa mladima, sa roditeljima, stručnjacima u obrazovnom, socijalnom i zdravstvenom sektoru, sa predstavnicima vlasti, ali i kroz istraživanja, možemo identificirati uslove koji su mladima potrebni za zdravo odrastanje, te privlačnim i inovativnim metodama dati mladima prostor da postanu pokretačka snaga za kreiranje zdravijeg društva.

U 14 godina djelovanja NARKO-NE, oko 1800 mladih se kroz teatar, novinarstvo, organizovanje edukativnih, kreativnih i sportskih aktivnosti za djecu u slobodnom vremenu profilisalo u **putokaze za zdravlje društvo**. Mladi se nisu samo osvijestili o problemima raznih ovisnosti, nego su razvijali zdrave životne navike, te vještine za participaciju u procesima izgradnje uslova za zdravo odrastanje u njihovim zajednicama.

Sa ciljem osnaživanja što većeg broja djece i mladih, educirani su, te se i dalje educiraju stručni saradnici u centrima za socijalni rad, u centrima za mentalno zdravlje, u službama za mlade pri općinama, kao i u nevladinim organizacijama koje djeluju u oblastima omladinskog rada. Kada bi ovo djelovanje postalo od **javnog interesa** u BiH, došli bismo korak bliže do održivosti.

Prevencijom ovisnosti u radu sa mladima ne borimo se protiv svega o čemu možemo postati ovisni, jer ono što koristimo svjesno i u svrhu za što je namijenjeno može nam koristiti. Naprimjer, društvene mreže na internetu su nam olakšale komunikaciju, ali, ukoliko se zloupotrijebe, mogu nam početi kontrolisati život. Zato je potrebno mladima ponuditi mogućnosti za sticanje znanja, razvijanje vještina i stvaranje navika koje će im omogućiti, da biraju zdrave načine zadovoljavanja potreba.

Nije dovoljno samo postaviti putokaze u zdraviju budućnost, trebaju nam i putevi na kojima mladi mogu zdravo odrastati.

Zato smo prije dvije godine krenuli u prvu fazu kreiranja puteva projektom **Stručno usavršavanje i strukturalno umrežavanje za ključne aktere prevencije ovisnosti, 2014.-2016.- JUPPO**, a završit ćemo je sa konferencijom pod motom: „**Otvorimo puteve u zdraviju budućnost**“. Predstavnici vlasti, ustanova i nevladinih organizacije na jednoj, a mladi na drugoj strani, razgovarat će o značaju ove teme, ali i artikulirati potrebe i očekivanja mladih prema predstavnicima raznih struktura.

1. Šta je zapravo JUPPO-projekat?

1.1. Glavne karakteristike projekta

Kako možemo zaštititi djecu i mlade, da ne skrenu u pravcu ovisnosti, nasilja i autodestruktivnog ponašanja? Šta jača i podržava mlade ljude da mogu odoljeti izazovima društva koje počiva na direktnim jednokratnim vrijednostima? Kako da nadolazećim generacijama prenesemo vrijednosti koje su duboko ukorijenjene u našem društvu, suosjećanje, odgovornost za siromašne, multikulturalnu raznolikost, brigu za stvaranje i odgovornost za svoje postupke? Kako da ubijedimo političke lidere, da se zalažu za uslove u kojima se djeca i mladi mogu razviti u zdrave i jake ličnosti?

Po ovim pitanjima je NARKO-NE u decembru 2014. godine pozvao organizacije civilnog sektora i javne ustanove koje praktično djeluju u oblasti omladinskog rada, prevencije ovisnosti i unapređenja zdravlja, da se uključe u projekat „Jednogodišnje stručno usavršavanje i strukturalno umrežavanje za ključne aktere prevencije ovisnosti u BiH 2014.-2016. – JUPPO, da bi obukom, praktičnim radom sa mladima, te lobiranjem kod predstavnika vlasti došli do odgovora na ova pitanja.

U 20 dana obuke od strane međunarodnih stručnjaka/kinja iz nauke i prakse, 16 učesnika/ica je upoznalo **aktuelne koncepte u prevenciji ovisnosti i unapređenju zdravlja** u radu s mladima, te usvojilo **stručne i pedagoške kompetencije** za praktični rad sa mladima na „grassroots“ nivou¹ u BiH.

- Metode i modeli primarne prevencije ovisnosti u BiH (15. – 18.4.2015.),
- Pedagogija doživljaja i okoliša I (19. – 22.5.2015.),
- Ovisničko ponašanje: „online“ igranje i kockanje; novi mediji u prevenciji (10. – 13.6.2015.),
- Pedagogija doživljaja i okoliša II (15. – 18.9.2015.),
- Pedagogija plesa i pokreta (24. do 27.2.2016.).

Dva modula pružila su učesnicima prostor za učenje vještina za **projektni razvoj i menadžment** potrebnih za namicanje sredstava za zajedničke projekte u oblasti prevencije ovisnosti, te za **lobiranje kod političkih lidera**, sa ciljem integracije djelotvornih programa za prevenciju ovisnosti u oblasti zaštite zdravlja mladih u političkim programima i strukturama u BiH.

- Komunikacija, marketing i lobiranje za prevenciju ovisnosti i unapređenje zdravlja (28. – 31.10.2015.)
- Razvoj projektnih prijedloga za prevenciju ovisnosti (2. – 5.12.2015.).

Druga komponenta JUPPO-projekta „**strukturalno umrežavanje ključnih aktera u oblasti prevencije ovisnosti i unapređenja zdravlja**“ realizuje se kroz:

- Uspostavljanje Upravnog odbora koji podržava realizaciju ciljeva projekta. Ovaj organ čine osim četiri predstavnika/ice matičnih organizacija i konsultantice menadžmenta projekta, tri predstavnika/ice iz:
 - × Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH,
 - × Ministarstva sigurnosti BiH, Odsjek za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, te
 - × Ministarstva civilnih poslova BiH, Sektor za zdravstvo.
- Način i odabir organizacija koje su poslali saradnika/cu na obuku – odazvale su se nevladine organizacije i vladine ustanove čija je misija usmjerena na **osnaživanje mladih i poboljšanje uslova za zdravo odrastanje u našem društvu**.
- **Povezivanje na „kick-off“** sastanku (18.3.2015.) za predstavnike/ce 14 prijavljenih **matičnih organizacija** kao i **učesnike/ce obuke**, za **predstavnike/ice državnih ministarstava** a koji su ujedno i članovi/ice Upravnog odbora projekta. Grupa srednjoškolaca/ki uz pomoć metode kroz teatar, predstavlja probleme ovisnosti sa kojima se suočavaju mladi u njihovoj svakodnevici i diskutuju o mogućim rješenjima.
- Radionicu za rukovodioce matičnih organizacija, na temu „**Šta nakon JUPPO-projekta? Pogled u budućnost**“. Na dvodnevnom sastanku (15. – 16.3.2016.) zajedno se iskristalizirao put kojim će se promovirati strukturalni razvoj u oblasti prevencije ovisnosti u BiH: formiranje Mreže koja će se kao značajan partner vladinog sektora, zalagati za uspostavljanje stručnog centra za prevenciju ovisnosti.
- Razgovore predstavnika NARKO-NE sa predstavnicima/cama matičnih organizacija o njihovim interesima za dugoročnu partnersku saradnju u Mreži, što će se utvrditi potpisivanjem „Sporazuma o uspostavljanju Mreže za prevenciju ovisnosti mladih u BiH“.
- Zajedno sa učesnicima/ama realizovana je završna konferencija 22.9.2016. godine u cilju otpočete

1. Naslov projekta Jednogodišnje stručno usavršavanje i strukturalno umrežavanje za ključne aktere prevencije ovisnosti u BiH 2014.-2016. – JUPPO povezan je sa Dvogodišnjim usavršavanjem za primarnu prevenciju ovisnosti 2003.-2005. – DUPPO, prvim pokušajem izgradnje stručnog centra za prevenciju ovisnosti. Projekat nije nastavljen nakon 2005. godine zbog nedovoljno izgrađenih organizacijskih kapaciteta.

2. „Grassroots“ nivo (njem. Graswurzelebene) se odnosi na inicijative koje prije svega polaze od pojedinaca i dolaze „odozdo“. Radi se o obliku rada u zajednici pomoću kojeg trebaju biti poboljšani životni uslovi društveno marginaliziranih grupa. Rad kroz „grassroots“ inicijative je u postratnim društvima od posebnog značaja, kako bi se prevazišli jazovi između „neprijateljskih“ grupa i partija, između naroda i političkih institucija (uporedi: Ruth Seifert, Socijalni rad i ratni konflikti, 2004.).

koordinacije između predstavnika vlasti i organizacija civilnog društva za kreiranje programskog okvira prevencije ovisnosti u skladu sa realnim potrebama mladih u BiH.

U prvoj fazi projekta (2014.-2016.) cilj je bio povećati kapacitete stručnjaka iz vladinih i nevladinih organizacija za primjenu metoda i modela prevencije ovisnosti u radu sa mladima, te potaknuti izgradnju profilisane mreže za strateško zagovaranje sistemskog integrisanja oblasti prevencije ovisnosti u BiH.

1.2. Iz čega se razvio projekat JUPPO?

JUPPO jeste zapravo projekat u kojem su sažeta iskustva i spoznaje 14-godišnjeg praktičnog rada Udruženja za prevenciju ovisnosti NARKO-NE te se stvara baza za daljnji razvoj ove oblasti. Od 2002. godine pa do danas educirano je preko 1500 mladih ljudi u 30 općina u cijeloj BiH i njihov volonterski angažman je praćen u jednom od NARKO-NE projekata:

- *Intercity teatar (od 2006. godine),*
- *Magazin za mlade Preventeen (od 2007. godine) i*
- *Interkulturalne kreativne sedmice/tjedni IKS (od 2002. godine).*

Ovi projekti pomažu mlade da se zalažu za zdrave načine života bez ovisničkog i nasilnog ponašanja u svojoj zajednici.

Kroz mentorske projekte kao

- *Starija sestra, stariji brat (od 2004. godine),*
- *Radionice za učenje, namijenjene djeci sa poteškoćama u učenju (od 2009. godine),*
- *Edukativni rad s djecom u riziku pruža podršku djeci koja žive i/ili rade na ulici (od 2010. godine),*

gdje djeca kod visokog rizika od ovisnosti, dobijaju lice od povjerenja (studenti/ce) koje im pomaže u jačanju ličnosti.

Vođeno dugim i neprekidnim iskustvom u razvoju i realizaciji praktičnih modela i metoda prevencije ovisnosti mladih, te potrebom obezbjeđenja održivosti ove oblasti u BiH, NARKO-NE je započelo sa provođenjem projekta stručnog usavršavanja i strukturalnog umrežavanja ključnih aktera relevantnih i uticajnih u omladinskoj, zdravstvenoj, socijalnoj i sigurnosnoj struci da bi se ova oblast integrisala u političke, zdravstvene i omladinske programe i finansirala iz javnih sredstava.

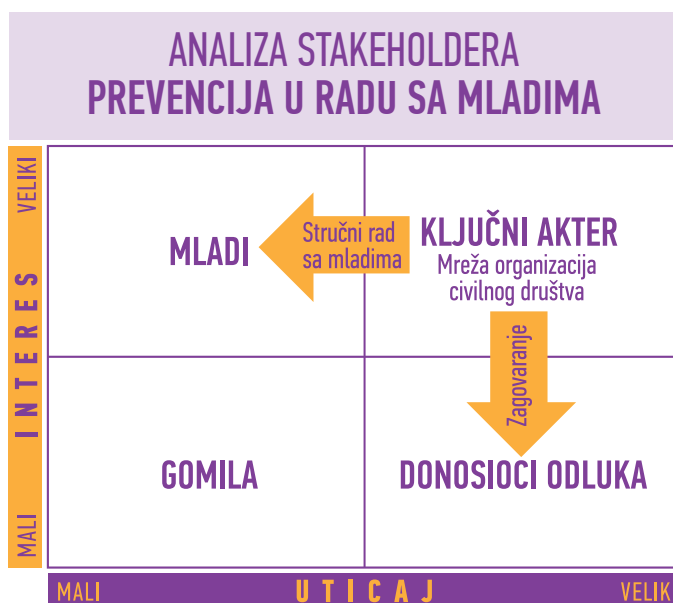
Iako je NARKO-NE svojim projektima u BiH - koji su u iznosu od oko 95% finansirali strani donatori - razvio uspješne pristupe prevencije ovisnosti u radu sa mladima, okvirni uslovi za integraciju u sistem nisu kreirani. U slučajevima gdje postoje politički okvirni dokumenti za oblasti mladih i zdravlja (zakonske osnove, strategije i akcioni planovi) volja za njihovim provođenjem često je ograničena. Političkim liderima je podrška mladima obično na samom kraju liste prioriteta. Ova situacija dovela je do projekta JUPPO.

Ispod prikazani instrument analize stakeholdera podstakao je razvoj projekta u 2014. godini. Strukturisani su učesnici u prevenciji ovisnosti i unapređenju zdravlja prema kriterijima: interesu/potrebama i uticaju.

• **Mladi ljudi** pokazuju veliki interes i potrebu za unapređenjem zdravlja i za prevencijom ovisnosti, ali oni imaju veoma mali uticaj. Nemaju osnovne građanske i participativne vještine, ponuda aktivnosti u slobodnom vremenu je oskudna, te rad s mladima ne postoji kao posebna radna oblast.

• **Donosioci odluka** imaju uticaj na zdravstvenu i omladinsku politiku, ali često im nedostaje znanje o pitanjima i potrebama mladih, kao i volja da se pobrinu za njihovo rješavanje.

• Pomoću JUPPO projekta treba biti izgrađen **ključni akter**, Mreža organizacija civilnog društva, te instanca koja s jedne strane, zajedno sa mladima, artikuliše njihove interese na stručan način, a sa druge strane postaje uticajni partner političkim liderima sa ciljem ubrzanja procesa strukturalnog integrisanja prevencije ovisnosti u omladinsku, zdravstvenu, socijalnu i sigurnosnu struku i politiku.

1.3. Principi neformalnog obrazovanja u koncepciji JUPPO-a

Razumijevanje učenja, na kome se zasniva JUPPO-projekat, orijentisano je oko pojma **neformalnog obrazovanja tj. cjeloživotnog učenja** koje se ipak odvija izvan obrazovnih institucija, ali se iz perspektive učenika odvija ciljano i strukturisano. (Evropska komisija, 2012.) Rezultati učenja, odnosno znanja, vještine i kompetencije koje su učesnici/ce usvajali, trebaju biti primjenjive kako u praktičnom radu sa mladima tako i u razvoju projekta, kao i u lobiranju i komunikaciji sa odgovornima u stručnim organizacijama kao i u oblasti politike. Učesnici/ice se ne smatraju tabulom rasom nego su njihova životna i profesionalna znanja i kompetencije oblasti prevencije ovisnosti i unapređenja zdravlja prihvaćena kao polazne tačke te se na taj način povezuju lični stavovi sa stručnim konceptima.

Treneri/trenerice su se tokom koncepcije i provođenja modula pridržavali sljedeća 4 principa:

- a) osnaživanje za i kroz participaciju
- b) učenje putem doživljaja i iskustava
- c) od mnoštva pojedinaca do funkcionalne grupe
- d) profesionalni razvoj putem povratnih informacija i refleksije

Na osnovu svojih iskustava učesnici/ce su u sklopu JUPPO-treninga primjenjivali istaknute principe za djelotvorno učenje koje jača ličnost i profesionalnost učesnika/ca neophodnih za pedagoški rad sa mladima.

a) Osnaživanje za i kroz participaciju

Participacija je ključna riječ u oblasti unapređenja zdravlja. Odnosi se na proces u kome lica budu osposobljena da dobiju više kontrole nad odlučivanjem, a što djeluje na njihovo zdravlje. Participacija je još i jedna neophodna osnova za izgradnju demokratske zajednice, a od posebnog značaja je osnaživanje mladih za artikulisanje svojih interesa, potreba i prava, za pregovaranje te za zalaganje provođenja istih što je posebno značajno u transformacijskom društvu kakvo je u BiH.

Ovakav fokus se obrađuje u dva dijela u Akcionom planu za djecu BiH, 2015. – 2018³:

B3. Poštivanje mišljenja djeteta: Mišljenja djece i mladih o službenim i/ili političkim odlukama, koje se tiču njih samih, trebala bi se uvrstiti u procese donošenja odluka.

F3. Mjera 2. Zdravlje adolescenata: Pomoću preventivnih programa mladi ljudi trebaju usvajati vještine i sposobnosti koje će im omogućiti donošenje razumnih odluka i samostalno djelovanje, kao i da participiraju u kreiranju zdravih životnih stilova u zajednici. (str. 32 i 54)

Zato je neophodno ulagati u **osposobljavanje i usavršavanje stručnjaka**. (Vijeće za djecu, 2016)

Učenje kroz participaciju izazovno je za odrasle u našem društvu s obzirom da se ljudski odnosi u obrazovanju i profesionalnom životu baziraju na hijerarhijskim strukturama, a rijetko na podjeli odgovornosti.

Učesnici/ce JUPPO-obuke su imali priliku, da kroz participativne metode učenja u sedam modula, praktičnu primjenu naučenog u radu sa grupom mladih, kroz timski rad u planiranju i organizaciji konferencije, kao i kroz razvoj projekata koji će uslijediti nakon JUPPO, primijene i dalje razviju svoje vještine zajedničkog učestvovanja.

Usvajanje kompetencija koje JUPPO-učesnicima/cama omogućavaju da djecu i mlade nauče vještinama participacije, bazira se na stručnom i metodološkom znanju, ali je prije svega jedan proces promjene ličnosti i vrijednosti. Odrasli stručnjaci omogućuju situacije za učenike prikladne njihovom uzrastu u koje unose svoje sklonosti i interesovanja, kako bi učestvovali u planiranju, zajedno pregovarali o spornim pitanjima i odlukama, te preuzeli odgovornost za rješenja. Tako podržani, mladi se razvijaju u jedan „izvor moći i uticaja“ koji se orijentiše prema osnovnim ljudskim vrijednostima. Odgovorni stručnjaci za odgoj i obrazovanje, postepeno odlažu svoj autoritet i postaju ravnopravni partneri u komunikaciji.

Pismo „Vladama Republike Srpske, Distrikta brčko i Federacije Bosne i Hercegovine 5.1.2016. godine - Vijeće za djecu BiH na svom sastanku održanom 21.12.2015. godine donijelo je Zaključak kojim pokreće inicijativu za osiguranje participacije djece u izradi i donošenju javnih politika i odluka kojim se uređuju prava djece ili koje utiču na kvalitet života djeteta i za obuku profesionalaca koji rade sa djecom, odnosno za djecu o poštivanju mišljenja djeteta.“

(Broj: 07-07-1549-4/15)

3. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 9. sjednici održanoj 2. juna 2015. godine, donijelo je Odluku o usvajanju Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine 2015.–2018. godine.

a) Učenje putem doživljaja i iskustava

(prema: <http://www.praxis-jugendarbeit.de/jugendleiter-schulung/erlebnispaedagogik.html>)

Dva modula JUPPO-projekta, skoro pa trećina ukupnog usavršavanja, bila su posvećena pedagogiji doživljaja i okolišu. Pri tome su se učesnici/ce koristili metodama učenja u koje se mladi rado upuštaju, jer su povezane sa igrom, zadovoljstvom, akcijom, izazovom i sa uzbuđenjem. U konkretnom slučaju to znači da se grupe, većinom u prirodi, dovode u situacije koje nisu svakodneвне, ali su ipak realne. Učesnici/ce trebaju na to reagovati i na taj način uče putem ličnog djelovanja. Pri tome najvažniju osnovu za obrađivanje doživljaja i njihovo pretvaranje u iskustvo, predstavlja svjesnost o doživljenom putem refleksije i prenošenja istog u svakodnevnicu.

Takve metode daju pri tome važan doprinos u prevenciji ovisnosti, jer ...

- mladi ljudi zbog stalnih senzornih preopterećenja (mediji i okoliš) ne doživljavaju mnogo toga iz prve ruke te se u zamjenu za vlastitu avanturu pojavljuje televizijski ili filmski junak,
- iskustva koja mladi stižu u školi, u omladinskom radu, u slobodno vrijeme, često su nerealna („laboratorijske situacije“) i teško pada, da se takva u glavi percipirana iskustva prenesu u svakodnevnicu,
- prostora za igru i vježbe za mlade (izvan škole i familije) ima sve manje, ali upravo su mladima potrebni takvi prostori koji neposredno nude iskustva koja su relevantna za svakodnevni život sa ozbiljnim karakterom.

b) Od mnoštva pojedinaca do funkcionalne grupe

Prevencija ovisnosti je mnogo povezana sa zadovoljstvom u grupi. Iz vlastitog iskustva znamo: da što se udobnije, sigurnije, prihvaćenije unutar grupe osjećamo, utoliko više se možemo upustiti u temu i u učenje, čak se možda možemo upustiti u nove i neuobičajene stvari i tako ojačati ličnost. S druge strane znamo, da napetost i sukobi često mogu blokirati učenje u jednog grupi.

Model 4 faze u grupi nudi trenerima/trenericama korisnu orijentaciju (up. Fazni model od Bruce Tuckmana, 1965.), pomoću koje se može podržati razvoj grupe.

Forming – Formiranje grupe

Radi se o pitanju, što bih trebao učiniti, da bih postao dio grupe. Situacija dominira napetošću i neizvjesnošću.

Storming – Olujna faza

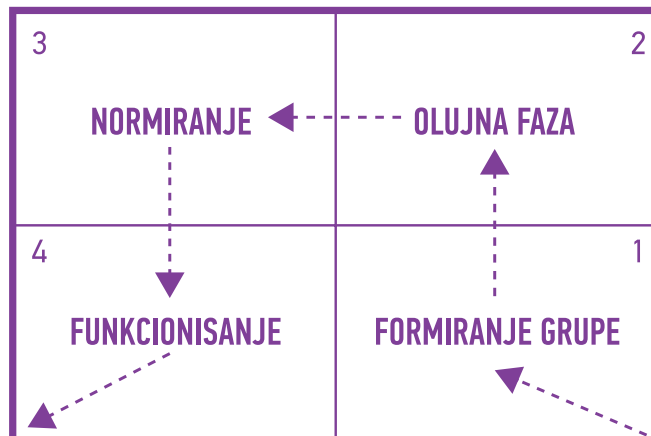
U ovoj fazi se radi o razlikama između učesnika/ica grupe. Članovi tima se bore za poziciju dok pokušavaju da pronađu svoje mjesto u odnosu na druge članove i lidera.

Norming - Normiranje

U ovoj fazi se prihvataju razlike, identitet grupe se razvija.

Performing - Funkcionisanje

Uloge, zadaci i radni odnosi su razjašnjeni i moguće je opuštено i konstruktivno zajedno učiti i raditi.

Znanje o modelu grupne faze pomaže stručnjacima u toku usavršavanja da se upuste u početne izazovne procese formiranja grupe i da putem refleksije o vlastitim iskustvima izvedu zaključke za vlastito profesionalno ponašanje kao trenera/trenerice ili vođe grupe mladih.

c) **Profesionalni razvoj putem povratnih informacija i refleksije**

Johari prozor⁴ je još jedan koristan model koji pomaže ljudima da razviju svoj lični i profesionalni prostor za djelovanje. Ovaj model pokazuje da se „samopercepcija i tuđa percepcija“ razlikuju: Mi sebe lično spoznajemo drugačije, nego što to drugi ljudi čine.

Značenje različitih oblasti:

Otvoreno: Situacije i ponašanje koje su meni i drugima poznate, slike o sebi i tuđe slike se podudaraju.

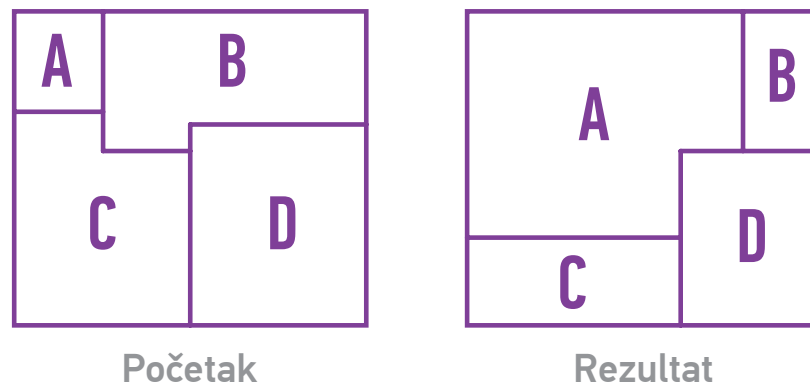
Sakriveno: Oblasti koje namjerno skrivamo i koje drugi ne spoznaju.

Slijepo: Ponašanje i situacije koje samo drugi spoznaju, a koje ja ne znam.

Nepoznato: Ova oblast nije poznata ni nama samima ni drugima.

Jedan od ciljeva ovog modela jeste, da se lični prostor za djelovanje razvija transparentnije i kontinuirano. Pri tome, lijevo gornje polje postaje sve veće, dok ostala tri postaju manja. Putem povratnih informacija od drugih lica u vezi sa „slijepom mrljom“ mi dobijamo otkrića o nama samima. Koliko god se bolje tuđa slika i slika o sebi poklapaju, utoliko naša komunikacija prolazi zadovoljavajuće, utoliko se usuđujemo da steknemo nova znanja i rizikujemo da pravimo greške. Za razvoj jedne realne slike o sebi i jednog zdravog identiteta važno je, da mladi ljudi od drugih doznaju kako ih oni opažaju. Zbog toga prevencija ovisnosti znači uvijek učiti o svojim jakim i slabim stranama putem povratnih informacija.

4. Johari prozor je razvijen u 1955. godini od strane američkih socijalnih psihologa Joseph Lufta i Harry Inghama. Od imena ova dva lica, izvučeno je ime. Johari prozor se uglavnom koristi, da se objasni "slijepa mrlja" kod jednog čovjeka.

2. Stručni koncept i aktualna terminologija

Kada želimo da se bavimo rješavanjem nekog problema, neophodno je jasno terminološki odrediti uzroke, proces i posljedice do kojih može doći ukoliko se problem uspješno ne razriješi. Ovisnost je kompleksna društvena pojava i ukoliko želimo doprinijeti sprečavanju njenog širenja neophodno je da nam polazište predstavljaju osnovni koncepti i pojmovi prevencije ovisnosti.

Prevencija ovisnosti jeste proces koji uključuje brojne aktivnosti namijenjene različitim ciljnim grupama. Shodno tome, važno je da aktivnosti budu isplanirane, pripremljene i realizovane u skladu sa potrebama onih kojima su namijenjene. Također je važno uzeti u obzir faktore koji mogu uticati da mladi počnu koristiti neke supstance ili da se počnu ponašati na društveno neprihvatljive načine koji mogu dovesti do razvoja ovisnosti. Treba znati da istovremeno, u životu svakog lica, postoje i zaštitni faktori koji će mogućnost razvoja ovisničkih obrazaca ponašanja svesti na minimum. Nastojanja u prevenciji ovisnosti trebaju biti usmjerena na razvijanje i jačanje zaštitnih faktora koji doprinose unapređenju zdravlja.

Da bismo uticali na unapređenje zdravlja mladih potrebno je primjenjivati koncepte koji su se pokazali uspješnim u praksi, a pri tome su zasnovani na aktualnoj teoriji i najnovijim rezultatima istraživanja.

2.1. Osnovni koncepti i pojmovi prevencije ovisnosti

a) O čemu možemo postati ovisni?

Ovisnost je psihičko, a ponekad i fizičko stanje, koje podrazumijeva promjene ponašanja i druge promjene, te uključuje neodoljivu želju za uzimanjem sredstva ovisnosti, stalno ili povremeno, u namjeri da se doživi psihičko dejstvo ili da se izbjegne neugoda zbog neuzimanja sredstva ovisnosti.

Iako ovisnost najčešće povezujemo sa upotrebom supstanci koje mogu biti legalne ili ilegalne, nauka i praksa pokazuju da se ovisnost danas sve češće manifestuje kroz ovisnička ponašanja, koja, također, mogu imati štetne i ozbiljne posljedice po zdravlje i socijalno funkcionisanje ovisnog lica. Ovisnička ponašanja uključuju: kockanje, ovisnost o internetu, ovisnost o kompjuterskim igricama, ovisnost o kupovanju, ovisnost o poslu, te ovisnost o drugim ponašanjima koja izmaknu kontroli.

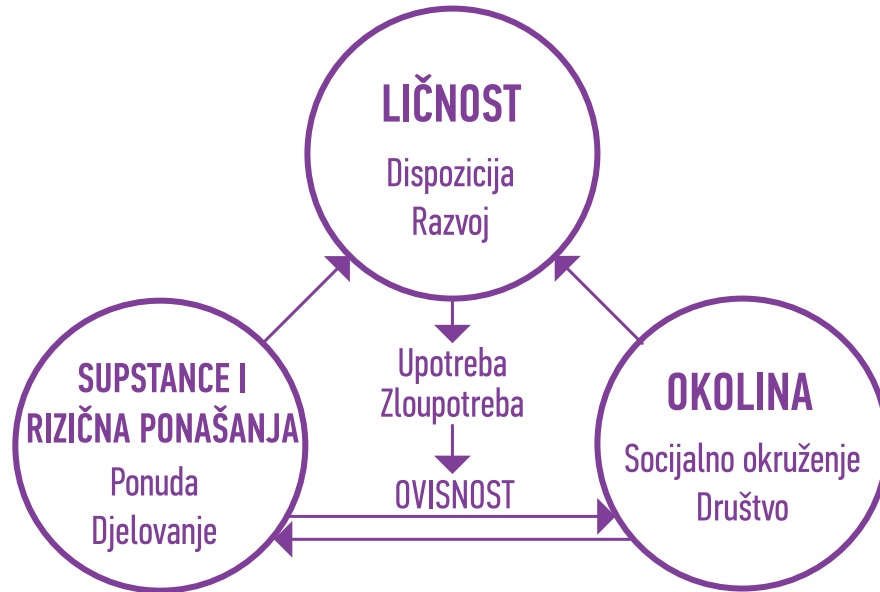
b) Kako se razvija ovisnost?

Neće svako lice koje koristi neke supstance ili praktikuje određena ponašanja o njima postati ovisna. Nastanak ovisnosti je proces koji se postepeno razvija. Ukoliko nam korištenje alkohola, kada izađemo sa prijateljima vikendom, pricinjava zadovoljstvo i predstavlja užitak, mi ćemo se ponekad opuštanje na taj način. Glavni preduslov za užitak jeste savjesnost, osjećanje zadovoljstva svim čulima. Osjećaj ugođaja je nešto za čime svi težimo i ukoliko imamo različite načine na koje ga postizemo, nećemo biti ugroženi ovisnošću i nećemo preći u slijedeću fazu u procesu nastanka ovisnosti – naviku. Ako nam je jedina prilika za opuštanje onda kada izađemo s prijateljima i pijemo alkohol, tada ćemo vremenom razviti naviku da pijemo alkohol svakoga vikenda. I ukoliko izađemo navečer, svaki put ćemo konzumirati alkohol, jer ćemo željeti da osjetimo užitak, a taj užitak ćemo, vrlo vjerovatno, povezivati sa konzumiranjem alkohola. Nakon nekog vremena, možemo doći u opasnost, da konzumiramo alkohol kada izađemo sa prijateljima i u toku dana, i onda kada smo kod kuće sami i treba nam opuštanje, tada možemo piti veće količine alkohola od onih koje smo planirali, možemo piti u situacijama u kojima nismo imali namjeru da pijemo. To znači da smo došli u fazu – zloupotrebe. Kada počnemo konzumirati alkohol svakodnevno, bez obzira na štetne posljedice koje nam alkohol donosi (mamurluk, svađe, probleme na poslu, probleme u porodici, vožnju u alkoholiziranom stanju, zdravstvene probleme, fizičke i psihičke poteškoće kada se prestane piti alkohol), onda se došlo do razvoja ovisnosti.

c) Faktori razvoja ovisnosti

Trajanje procesa nastanka ovisnosti je individualno i zavisi od konstelacije nekoliko faktora. Prisutnost jednog ili više faktora ne mora nužno dovesti do ovisnosti, ali može povećati vjerovatnoću da dođe do razvoja ovisnosti.

Faktori koji se odnose na **ličnost** podrazumijevaju: nedostatak samopouzdanja, nedovoljno razvijene društvene vještine, pozitivne stavove prema korištenju supstanci, želju za dokazivanjem na društveno neprihvatljive načine, sklonost ka rizičnim ponašanjima, težnju za bavljenjem aktivnostima koje izazivaju pojačano lučenje adrenalina, neadekvatne načine nošenja sa stresom i pritiskom. Sve navedeno je značajno potencirano u periodu adolescencije, kada se formira identitet i kada kod mladih nastaje niz psihičkih i fizičkih promjena.

Faktori razvoja ovisnosti (1999. godina Gerald Koller Bozen)

Drugi faktor koji značajno utiče na razvoj ovisnosti odnosi se na **okruženje** u kojem mlada osoba živi i odrasta. Prije svega, porodica i porodične prilike, odnosi i komunikacija u porodici, povjerenje, vrijednosti koje se cijene, pravila i norme, prepoznavanje i iskazivanje emocija, kao i odgojni pristupi, predstavljaju osnove odrastanja. Važno je s kim se mladi druže, na koja mjesta izlaze, kako biraju prijatelje i kako i na koji način provode slobodno vrijeme. Bitno je i školsko okruženje, vrijednosti koje se promoviraju u školi, kao i načini nošenja sa školskim uspjehom i neuspjehom. I na kraju, od velike važnosti su društvene norme i vrijednosti, zakonodavstvo, politike koje reguliraju određena ponašanja koja mogu podsticati ili sprečavati nastanak ovisnosti.

Treći faktor podrazumijeva **sredstvo ovisnosti**, dostupnost i efekte koje stvara. Na to, da li će mlada osoba probati neko sredstvo ovisnosti uticat će i to, da li je riječ o ilegalnoj ili legalnoj supstanci, da li je korištenje supstance opće prihvaćeno među odraslima – kao što je npr. pušenje cigareta, da li je korištenje popularno među mladima i nije zakonski regulisano – kao što je npr. pušenje nargile ili se smatra lošim i opasnim, pa su time su korisnici odbačeni od društva – kao što je npr. korištenje heroina. Ukoliko mlada osoba proba neku supstancu i njen efekat joj pruži osjećaj ugone i zadovoljstva, velika je vjerovatnoća da će nastaviti sa konzumacijom.

d) Nivoi prevencije ovisnosti

Da bi se uticalo na smanjenje broja mladih koji će početi koristiti sredstva ovisnosti, potrebno je provoditi mjere prevencije. Prevencija ovisnosti podrazumijeva provođenje aktivnosti koje podstiču lične, kao i resurse društvenog i institucionalnog okruženja. Prevencija ovisnosti je fokusirana na dva cilja: unapređenje zdravlja i sprečavanje bolesti. Kada govorimo o prevenciji, onda razlikujemo: univerzalnu, selektivnu i indiciranu prevenciju.

Univerzalna prevencija nastoji spriječiti nastanak ovisnosti poboljšavanjem uslova života i jačanjem ličnosti. Fokusirana je na cjelokupnu populaciju i nastoji na strukturalnom (politika, medijske kampanje, institucije, infrastruktura) i individualnom (socijalno učenje, odgajanje, osjetljivost) nivou podsticati zaštitne faktore. Njena perspektiva je dugoročna.

Selektivna prevencija se bavi najranijim mogućim otkrivanjem bioloških, psiholoških i socijalnih rizičnih faktora i nastoji ih spriječiti. Primjenjuje se na lica koja su zdrava, ali u njihovim životima postoje rizični faktori čiji uticaj može dovesti do razvoja ovisnosti u budućnosti. Naprimjer: djeca u porodicama u kojima postoji problem ovisnosti o alkoholu.

Indicirana prevencija podrazumijeva mjere koje su usmjerene na pojedince koji imaju rizična ponašanja, ali (još) nisu zadovoljeni dijagnostički kriteriji za ovisnost. Primjer takve ciljne grupe su mladi koji konzumiraju alkohol vikendom u velikim količinama.

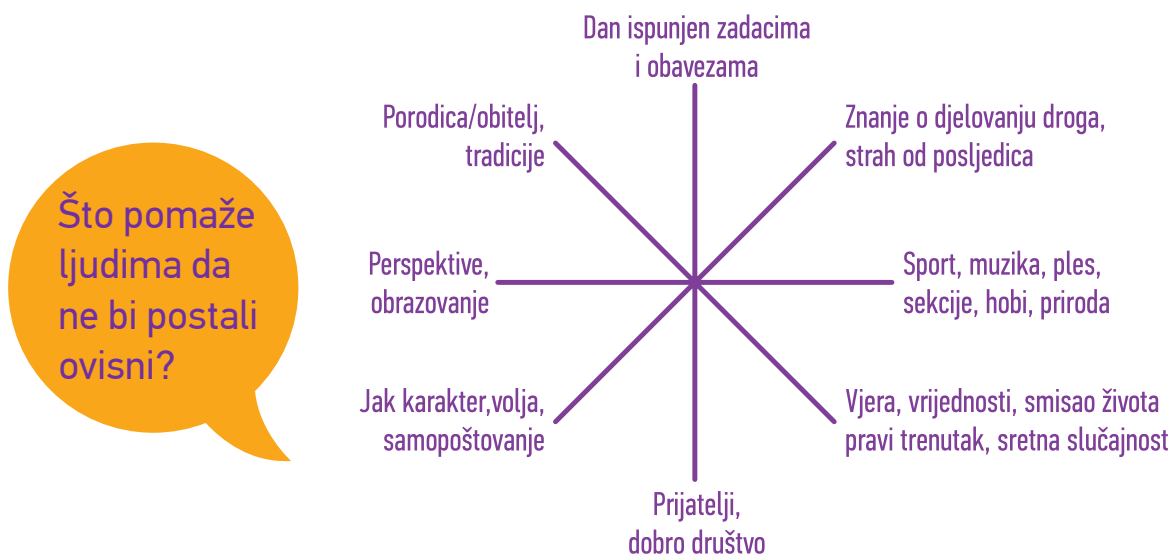
2.2. Usmjerenje na salutogenezu umjesto patogeneze⁵

Istraživanja o faktorima koji utiču na održavanje zdravlja javljaju se 1970-ih godina. Za razliku od tradicionalnog medicinskog pristupa, koji se fokusirao na negativne uticaje na zdravlje, ova istraživanja su počivala na salutogenetskom modelu. Patogeneza se fokusira na to, zašto i na koji način se ljudi razbole, a salutogeneza, s druge strane, na to, **šta ljude čini zdravima**. Osnovno je pitanje kako ljudi ostaju zdravi, bez obzira na brojne svakodnevne stresne i patogenetske situacije, kao i na situacije koje su po život ugrožavajuće?

Ukoliko lice ima dovoljno zaštitnih faktora, stresni faktori ne mogu razviti svoj zdravstveno-narušavajući potencijal, jer je lice steklo iskustvo da podnosi stresne faktore i da im nije bespomoćno izloženo. U **lične zaštitne faktore** ubrajamo: dobro fizičko zdravlje, jak imunološki sistem, kognitivne sposobnosti, aktivne strategije suočavanja, pozitivan stav prema životu, pozitivnu percepciju sebe, optimizam, samopouzdanje, svijest o zdravlju, vještine izgradnje međuljudskih odnosa. U **društvene zaštitne faktore** ubrajamo, prije svega, **porodične zaštitne faktore**, koji podrazumijevaju: osobine roditelja, pozitivnu porodičnu klimu i koheziju, pozitivne odnose među članovima porodice, osjećaj sigurnosti i pozitivan odnos sa roditeljima. Društvene strukture i efikasne društvene mreže, kao i sigurnost društvenih sistema, kao što su: zdravstveni, obrazovni i socijalni sistemi, doprinose društvenim socijalnim zaštitnim faktorima.

Osnov za podsticanje zdravlja predstavlja kontinuirano ulaganje u razvoj zaštitnih faktora kod djece, adolescenata i odraslih u njihovim životnim situacijama i okruženjima (porodica, zajednica, institucija).

3. Naučni dokazi za problem ovisnosti i ovisničkog ponašanja mladih u BiH

„Šta je Vama pomoglo da ne postanete ovisnik o drogama?“ Ovo pitanje rado postavljamo odraslim osobama u odgoju i obrazovanju: roditeljima, nastavnom osoblju, mladim referentima/referenticama, institucijama, novinarima. Od mnogobrojnih individualnih odgovora može se oblikovati 6-8 prioriteta koje raspoređujemo u obliku zvijezde.

Tako dobijamo vjerodostojan model svakodnevnice o zaštitnim faktorima zdravlja iz kojeg se može izvesti svrha prevencije ovisnosti: Razviti faktore za mlade koji su u specifičnim društvenim, političkim i ekonomskim situacijama u BiH slabo prošireni, te postojeće dalje njegovati i održavati. Ovakav pristup zasniva se na konceptu salutogeneze (vidi prethodno izlaganje).

Da bi se tačnije odredio uticaj navedenih zaštitnih faktora među mladima u BiH, uvodimo relevantne rezultate o prevenciji ovisnosti iz dvije nove studije.

5. Uz neologizam salutogeneza (lat. salus = zdravlje, ozdravljenje, sreća i grč. génesis = stvaranje, razvoj), izraelsko-američki medicinski sociolog i istraživač stresa Aaron Antonovsky (1923.-1994.), uveo je pitanje zdravog ljudskog razvoja kod čovjeka u modernoj nauci. Pojam je formiran analogno i komplementarno prema pojmu patogeneze (grč. pathos = bol, patnja) koji se odnosi na nauku o nastanku bolesti. <http://www.salutogeneze-zentrum.de/cms/main/wissenschaft/a-antonovsky.html>

3.1. Studija o mladima u Bosni i Hercegovini, 2015.⁶

Na osnovu našeg modela *Zvijezda vodilja prevencije ovisnosti* izdvajamo one faktore koji najviše ugrožavaju zdravi razvoj mladih u bosanskohercegovačkom društvu.

Općeniti stavovi o mladima u BiH

Država Bosna i Hercegovina se još uvijek suočava sa velikim izazovima na polju ekonomije, politike, privrede. Madi su itekako svjesni ovih izazova kako na nivou društvene zajednice, tako i individualno. No, ono što je karakteristično za većinu mladih osoba u BiH jeste da su svi podjednako marginalizirani/e od strane države. Prvenstveno jer na svim razinama vlasti nedostaju programski i strateški pristupi podrške poboljšanju položaja mladih prvenstveno u poljima obrazovanja, zapošljivosti i socijalne zaštite ove najranjivije društvene skupine. Tako, prosječna mlada osoba u BiH ima 21 godinu, religiozna je, živi sa roditeljima, školuje se, nije zaposlen/a ili je zaposlen/a na pola radnog vremena, koristi svakodnevno internet, i upotrebljava „smartphone“ uređaj te u svom domaćinstvu posjeduju između 11 i 20 knjiga.

Perspektive

Što se tiče nezaposlenosti, studija se također osvrće i na ranije rezultate istraživanja koji pokazuju stopu od 58% mladih koji nisu zaposleni, što ih svrstava u posebno ranjivu kategoriju društva, u koje država ne ulaže dovoljno, te kojima ne nudi dovoljno izbora. Zato,

veliki procenat mladih se iz godine u godinu iseljava van države, u nadi da će pronaći perspektivniju budućnost. To potkrepljuje i činjenica, da se 50% mladih koji su učestvovali u ovoj studiji, izjasnilo, kako žele napustiti BiH, a najviše zbog prilike koja nudi povećanje životnog standarda.

Porodica, tradicije

Iako većina mladih u BiH živi sa roditeljima, a najčešće zbog finansijske nemogućnosti da se osamostale, porodična slika se značajno promijenila u zadnjih nekoliko godina zbog ratnih dešavanja i društveno-ekonomskih prilika. Smatra se, kako je tokom rata svaka drugo lice u BiH bilo prisiljeno napustiti svoje mjesto prebivališta. Neke porodice su nakon ovih dešavanja ostale „nepotpune“. Povećana je i stopa razvoda i jednohraniteljskih porodica. Sve ovo ima za posljedicu gubljenje prvobitne uloge porodice, sigurnog mjesta za mlade osobe, koju uslijed ovog nedostatka zamjenjuje ulica, vršnjaci i virtuelni svijet. To dalje može dovesti do povećanja stope nasilja među mladima, koje se prema rezultatima studije, najčešće odvija na ulici, u školi, na sportskim događajima i u ugostiteljskim objektima.

Dan ispunjen zadacima i obavezama

Što se tiče slobodnog vremena i načina na koji ga mladi u BiH provode, rezultati ukazuju na to da mladi svoje slobodno vrijeme ne koriste na adekvatan način pored izlazaka sa prijateljima i korištenja interneta koji dominiraju nerijetko se događa da se upuštaju u rizična ponašanja, kao što su kockanje, prekomjerno korištenje interneta i TV-a, konzumiranje alkohola, cigareta, ali i nelegalnih psihoaktivnih supstanci koje oni percipiraju kao „lake droge“.

Čak 83,5% ispitanih koristi internet duže od dva sata, 81,1% sluša muziku, 65,7 % izlazi sa prijateljima, dok ostale aktivnosti uključuju gledanje televizije, filmova, čitanje novina ili knjiga, te u manjem procentu, odnosno 33,7% se bavi sportom, čime su mladi u BiH prema istraživanjima Svjetske zdravstvene organizacije pri samom dnu ljestvice u komparaciji sa svojim vršnjacima u zemljama Europske unije.

Želja za volontiranjem je slaba ili gotovo nikako prisutna. Mladi u BiH u odnosu na svoje vršnjake u zapadnim zemljama jako malo svog slobodnog vremena troše na sport ili drugi vid fizičke rekreacije. Svako šesta mlada osoba je član neke sportske sekcije/tima, dok svako treća navodi da se često bavi nekim oblikom fizičke aktivnosti. Najčešći hobi mladih u BiH (ovdje se ne razlikuju značajno od vršnjaka u ZE) je TV i internet.

Studija je pokazala da je slobodno vrijeme mladih u BiH „ispunjeno“ aktivnostima u vezi sa zabavom pri čemu dominiraju medijski posredovani načini provođenja slobodnog vremena.

6. „Studija o mladima u Bosni i Hercegovini“ je istraživački projekt nastao 2014. godine u saradnji tima profesora sa fakulteta Političkih nauka u Sarajevu, a pod pokroviteljstvom Fondacije Friedrich Ebert (FES). Predložak za ova istraživanja bile su poznate Shellove studije mladih. Sva provedena istraživanja slijede istu metodologiju, što omogućava dalju komparativnu analizu rezultata na regionalnom nivou. Istraživanje je realizirano na reprezentativnom uzorku od 1004 ispitanika oba spola i starosne dobi od 15 – 27 godina. (str. 11) <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/11436.pdf>

Znanje o djelovanju droga, strah od posljedica

Iako se većina mladih vrlo često odlučuje eksperimentirati sa konzumiranjem različitih supstanci, što je i ovo istraživanje potvrdilo, zapravo svi oni su upoznati sa štetnim posljedicama i efektima koje imaju na njihovo zdravlje i život. Da nije tako, njihovi stavovi ne bi bili proturječni onome što se u stvarnosti dešava.

Naime, za većinu mladih koji su učestvovali u istraživanju, konzumiranje marihuane, cigareta ili alkohola nije „cool“ i smatraju da nije popularno, dok s druge strane smatraju, kako su zdrav život, zdrava ishrana i bavljenje sportom „in“ (77,3%).

Također, rezultati studije pokazuju, kako mladi stavljaju ostvarenje karijere (87,3%), dobar izgled (84,9%), te nezavisnost (83,1%) visoko na listu svojih interesa, ili onog što smatraju da je „in“, što pokazuje, kako im je prihvaćenost u društvu na osnovu uspješnosti i vanjskog izgleda vrlo važno.

Iako njihovi stavovi i ponašanje nisu u skladu jedno sa drugim, jedini zaključak koji se nameće jeste da mladi u nedostatku ideja, mogućnosti, finansijskih sredstava i podsticaja od strane okoline, iako priželjkuju zdrav život, nezavisnost i napredak u karijeri, nisu u mogućnosti da se odupru svakodnevnim iskušenjima i „sitnim“ zadovoljstvima koja im pružaju vrlo dostupne supstance.

Nažalost, prema istraživanju koje je rađeno 2013 o dostupnosti droge u regionu i informiranosti te stavovima mladih o narkomaniji svako peta mlada osoba u BiH je probala neki narkotik. Istraživanje je također pokazalo da među mladima dominira zabluda podjele droge na „lake i teške“ koju odobrava čak 77,6% mladih u BiH. Dobiveni podaci bi trebali upućivati na neadekvatnu educiranost mladih ljudi o djelovanju droga jer kao najdominantniji izvor informiranja na ovu temu mladi percipiraju internet i ostale medije.

3.2. Istraživanje o stanju i stavovima mladih iz FBiH o ovisničkim i rizičnim ponašanjima

Ova studija se bavi mišljenjima, znanjem i stavovima mladih ljudi u vezi konzumiranja supstanci i nematerijalno vezanim ovisničkim ponašanjem i u užem smislu treba pokazati polazne tačke za aktivnosti prevencije ovisnosti.

Svjedoci smo da današnja generacija djece i mladih odrasta u vremenu u kojem su izloženi različitim supstancama i ponašanjima koja izazivaju ovisnost ili su rizična za njihov zdrav razvoj. Posljednji statistički podaci koji govore o problemima ovisnosti među populacijom mladih datiraju iz 2011. godine. 2008. godine u BiH je prvi put provedeno Evropsko istraživanje upotrebe alkohola i drugih droga među srednjoškolcima ESPAD⁷.

Zato su KJU Porodično savjetovalište Sarajevo i NARKO-NE u 2016. godini zajednički proveli istraživanje ponašajnih ovisnosti (kockanje i ovisnost o internetu), kao i pušačkih navika, navika konzumiranja alkohola i upotrebe marihuane. Ispitivani su i načini provođenja slobodnog vremena mladih kao značajnog faktora odgoja i obrazovanja mlade ličnosti.

Istraživanjem su obuhvaćena ukupno 1183 ispitanika, i to: djeca i adolescenti uzrasta između 13 i 17 godina. Provedeno je u 15 općina raspoređenih u tri kantona (Sarajevski, Srednjobosanski i Zeničko-dobojski kanton), iz svake općine po dvije osnovne i dvije srednje škole, po jedan osmi i deveti razred, te po jedan prvi i drugi razred trogodišnje stručne škole i gimnazije, ravnomjerno raspoređeni po gradskim i perifernim područjima. Najvažniji rezultati istraživanja prema unaprijed navedenim oblastima su sažeti u sljedećim paragrafima:

INTERNET

- od ukupnog broja ispitanih učenika, njih 99,8% koristi internet
- 72,6% učenika ima pristup internetu na svom mobitelu („wi-fi“ mreža ili stalna konekcija)
- čak 17,8% učenika koristi internet duže od 6 sati dnevno
- 80% učenika koristi internet za druženje sa prijateljima, 45,7% učenika koristi internet za školu i učenje, dok 23,5% učenika koristi internet za igranje igrice
- kod 62,1% učenika roditelji ne ograničavaju vrijeme korištenja interneta
- 68,4% djece i adolescenata se susrelo sa pornografskim sadržajem kod pretraživanja interneta
- 73,1% učenika ostaje „na internetu“ duže nego što su prvobitno planirali

7. European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs

KOCKANJE/IGRE NA SREĆU

- 38,6% ispitanika igraju neku od igara na sreću
- ispitanici najčešće igraju „Bingo“ (24,4%), zatim „online“ igrice bez novčanog uloga (19,5%), sportske kladionice (19,1%), jednokratne igre na sreću ili grebalice (18,1%)
- 45,6% ispitanika igraju igre na sreću zbog dosade, potom slijede oni koji igraju igre na sreću radi zarade (14,7%), iz zadovoljstva (10,4%), dok je manji procenat onih koji to rade zbog toga što to rade i njihovi prijatelji (6,7%)
- 34,1% djece i mladih smatra da je za zarađivanje kockanjem potrebno imati dobar sistem igre, 23,6% smatra ukoliko je neko uspješan u kockanju, da je to dokaz, da isti ima znanja i vještine kockanja
- 24,7% dječaka igra igre na sreću, dok sa druge strane 13,9% djevojčica direktno učestvuje u igrama na sreću

KONZUMIRANJE CIGARETA

- Iskustvo pri konzumiranju cigareta ima čak 27,3% ispitanih učenika, od toga je 16,2% aktivnih pušača, 7,4% su ranije bili pušači, a ostali su samo probali cigarete. Među aktivnim pušačima je 6,85% onih koji puše svakodnevno, 1,3% to radi sedmično, a 6,4% povremeno.
- Učenici konzumiraju cigarete, jer ih to opušta (34,4%), iz dosade (18%), pomaže im da zaborave na probleme (15,3%), to rade i njihovi prijatelji (9,5%).
- 24,5% ispitanika smatra da su mladi koji puše popularniji u društvu, a 13,9% ispitanika smatra da nije pušač onaj, koji puši manje od pet cigareta dnevno
- 52,4% dječaka u odnosu na 47,6% djevojčica konzumira cigarete

KONZUMIRANJE ALKOHOLA

- 30,7% djece i adolescenata pije alkohol i pri tome je najviše (26,1%) onih koji to rade mjesečno, zatim 11,5% onih koji piju vikendom, te 3,4% onih koji piju redovno (svaki dan ili nekoliko puta sedmično)
- 44,9% ispitanika alkohol konzumira zbog posebnih događaja (rođendani, matura i praznici), zatim 14,1% njih pije iz dosade, 12,75% iz zadovoljstva, 9,1% navodi da piju, jer ih alkohol opušta, 7,8% njih navodi, da to rade i njihovi prijatelji, 5,8% njih u alkoholu pronalazi bijeg od problema, a 2,5% pije, jer su onda manje stidljivi
- 39,7% dječaka u odnosu na 21,6% djevojčica konzumira alkohol

KONZUMIRANJE MARIHUANE

- iskustvo pri konzumiranju marihuane ima 9% ispitanih učenika, od toga njih 4,9% su bili aktivni konzumenti za vrijeme provođenja istraživanja
- 23,2% djece i adolescenata smatra da se o marihuani ne može postati ovisan, 21,1% smatra da je marihuana manje štetna od cigareta, 36,9% smatra da marihuana djeluje opuštajuće i smirujuće, a 37,7% njih smatra da marihuana nije štetnija za tinejdžere nego za odrasle
- 7,8% dječaka u odnosu na 1,9% djevojčica konzumira marihuanu

SLOBODNO VRIJEME DJECE I MLADIH

- Najčešće aktivnosti djece i mladih u slobodnom vremenu su: druženje sa prijateljima i bavljenje sportom (26,5%), slušanje muzike (14,4%), pretraživanje interneta (11%), dok je gledanje televizije (6,8%), čitanje (5,1%) i spavanje (4,2%) manje zastupljeno.
- 15,6% ispitanika navodi da se uglavnom dosađuju u slobodno vrijeme, 10,3% navodi da ga provode nekvalitetno i beskorisno, 10,4% smatra da je potrebno više mogućnosti izbora
- Ono što djeci i adolescentima najviše nedostaje u njihovom mjestu, kako bi njihovo slobodno vrijeme bilo kvalitetno ispunjeno, jesu mjesta za okupljanja i organizovane aktivnosti mladih (46,2%), potom koncerti (21,2%) i mjesta na kojima se mladi mogu obratiti za pomoć (6,6%).

Prema mišljenju i odgovorima ispitanika najveći problem kod mladih jeste prevelika upotreba interneta (25,2%), pušenje cigareta (18,6%), pušenje marihuane (16%), kockanje (14,3%), konzumiranje alkohola (11,8%), te pušenje nargile (11,3%). Cjelokupni podaci, kao i opširni pregled rezultata sa zaključcima provedenog istraživanja će biti dostupni na www.prevenција.ba (od 11. mjeseca 2016.).

4. Pokretački potencijali JUPPO-projekta

Pokretački dio JUPPO-a jesu **16 učesnika/ica** iz 12 nevladinih organizacija i jedna vladina ustanova. Rukovodioci **matičnih organizacija** podržali su njihovo učešće u 28-dnevnom stručnom usavršavanju, u okviru kojeg usvajaju osnovne kompetencije u oblasti prevencije ovisnosti i metoda rada sa mladima, te ih produbljuju u praktičnom radu sa grupom mladih iz svoje zajednice. Obuka je bila organizovana u sedam modula od po četiri dana, pet tema iz prevencije ovisnosti i izgradnje zaštitnih faktora zdravlja, a dvije iz projektnog menadžmenta: lobiranje i pregovaranje, te pisanje projektnih aplikacija.

4.1. Metode i sadržaji prevencije ovisnosti i unapređenja zdravlja (moduli 1 – 4; 7)

Osvrt učesnice Sanele Pekić na JUPPO-obuku

Dok pregledam slike sa svakog modula, vraćaju mi se sjećanja na jednogodišnje putovanje čiji će se rezultati oslikati na sve što budem radila u budućnosti. Krenuli smo sa „kick-off“ sastankom na kojem sam se prisjetila metoda rada NARKO-NE i upoznala saputnike, koji će mi, u međuvremenu, postati saradnici i prijatelji. Na prvom modulu, koji je imao za cilj da predstavi metode i modele primarne prevencije ovisnosti, krenuli smo sa međusobnim upoznavanjem i započeo je proces izgradnje grupe, tokom kojeg smo se učili prihvatanju različitosti, iskazivanju vlastitih i uvažavanju tuđih potreba. Koristili smo humor kada smo bili umorni, pomjerali granice i pružali podršku jedni drugima. Ako smo na prvom modulu definisali smjer kojim ćemo ići, na drugom modulu smo postavili putokaze prema svima nama, novom i nepoznatom krajoliku – pedagogiji doživljaja i okolišu. Ovaj modul nas je naučio kako na zabavan način, koristeći se onim što nam priroda pruža, možemo podsticati mlade na saradnju i timski rad, jačati njihovo samopouzdanje i motivisati ih da probaju nešto novo. Zbog toga smo bili veoma sretni, što smo imali priliku da iskusimo još jedan modul posvećen pedagogiji doživljaja i okoliša, a na kojem smo se našli u ulozi voditelja aktivnosti u prirodi. Slijedeći modul nas je uveo u svijet interneta i opasnosti koje postoje u virtualnom svijetu. Iskustvo pokazuje da se mladi odlično snalaze u tom svijetu i da mogu pronaći bolje načine kako da se zaštite i upozore svoje vršnjake na zamke modernih tehnologija. Dva modula su bila posvećena projektnom menadžmentu i njima su postavljene osnove za aktivnosti koje će nastati po završetku JUPPO putovanja. Nakon godinu dana druženja, zadnji modul nam je omogućio da naučimo kako da koristimo ples i pokret, kao sredstvo, kojim ćemo, kroz performans na završnoj konferenciji, poslati poruku relevantnim akterima o važnosti strukturisanog zajedničkog rada koji ima za cilj da mladima omogući zdravo odrastanje.

Prvi modul: Metode i modeli primarne prevencije ovisnosti u BiH (15. – 18.4.2015.)

mag.^a Veronika Graber, Centar za zdravlje žena, Graz, Austrija

Wolfgang Zeyringer, dipl.soc.radnik, (MAS); VIVID – Služba za prevenciju ovisnosti, Graz, Austrija

Ciljevi

- Koncepti i metode unapređenja zdravlja i preventivnog rada sa mladima o pitanju ovisnosti
- Mladi u BiH: Faktori zaštite i faktori rizika u okviru koncepta salutogeneze
- Oblici i ciljevi prevencije i rodno osjetljivi rad sa mladima

Iskustvo učesnice Asje Hindić

Kažu da je prvi korak uvijek najteži. Ne znaš šta te čeka. Ali znaš da ga moraš napraviti ako želiš nešto promijeniti nabolje.

Tokom četverodnevno modula obradili smo mnogo tema, od toga, šta sve utiče na naše zdravlje, kako dolazi do ovisnosti, uticaju spola i roda na zdravlje, zaštitnim i faktorima rizika u prevenciji ovisnosti, pa sve do važnosti preventivnog rada sa mladima. Također smo naučili dosta novih metoda koje možemo koristiti u radu sa djecom i mladima.

Mogu reći da je ovaj modul bio uzbudljiv, interesantan i poučan. Bilo je izazovno upustiti se u ovo putovanje sa novim i nepoznatim ljudima. Uživali smo u novim i interaktivnim metodama rada, upoznavali se i družili. Ono što mi je posebno ostalo u sjećanju je druženje sa mladim volonterima koji su za nas pripremili nekoliko kratkih, interaktivnih radionica. Modul smo napustili bogatiji, ne samo novim znanjima, nego i novim poznanstvima i novim prijateljstvima.

Bio je to naš najteži, zajednički, prvi korak.

Drugi modul: Pedagogija doživljaja i okoliša I (19. – 22.5.2015.)

mag. Beate Einetter, B.E.A. Procjena-Iskustvo-Avantura, Klagenfurt, Austrija

Ewald Spießmayr-Bernardino, dipl.pedag., (MAS); Radna zajednica NeXus, GesBR, Ansfelden, Austrija

Ciljevi

- pitanja za „razbijanje leda“ i vježbe
- aktivnosti za podizanje energije i vježbe zagrijavanja
- aktivnosti u prirodi i projekti učenja
- refleksija i metode transfera
- pedagogija doživljaja (teorija)
- interkulturalne aktivnosti
- rodno osviještena politika (eng. *gender mainstreaming*) i upravljanje različitostima

Iskustvo učesnice Jelene Duvnjak

Na ovom modulu, meni lično najdražem, imali smo priliku da se upoznamo sa kreativnim i iskustvenim metodama učenja i rada sa mladima, najvećim dijelom radeći u prirodi. Sve metode smo mi, učesnici, prolazili iskustveno kroz različite radionice i aktivnosti koje kasnije možemo da koristimo u svom radu direktno sa mladima. Unaprijedili smo vještine timskog rada kroz aktivnosti kao što su paukova mreža – u kojoj učesnici imaju zadatak da se provuku kroz paukovu mrežu pomažući jedni drugima, obzirom da su otvori mreže na nekim mjestima širi, a negdje uža, što zahtijeva dosta koncentracije i međusobnog pomaganja. Također smo učili o saradnji i kroz aktivnost toranj – zadatak je bio da korištenjem samo konopca, grupa napravi što veći toranj od drvenih figura koje se nalaze u sredini obilježenog kruga u koji nije dozvoljeno da se prekorači. Zatim, nešto vrlo važno za naš budući rad sa djecom su mnoštvo „enerdžajzera“ i vježbi koje se koriste u radu sa mladima za reflektiranje radionica, aktivnosti i naučenog. Recimo, naučila sam da se vrlo lako mladi mogu zagrijati za rad jednostavnom igrom pucketanja prstiju za koju je potrebna koncentracija, kako grupa ne bi izgubila ritam i melodiju, kao i to, da se učesnici na vrlo zanimljiv način mogu upoznati jedni sa drugima donošenjem fotografije iz djetinjstva, te da se učesnici vrlo brzo mogu podijeliti u parove i grupe korišćenjem karti, parova iz crtanih filmova, istih simbola i sl. Ono što mi je posebno koristilo su metode i aktivnosti za reflektiranje naučenog (npr. korištenje staklene boce, predmeta itd), a koje su isto tako vrlo jednostavne i efektivne.

„Enerdžajzeri“/ Zagrijavanje	Projekat učenja - saradnja	Projekat učenja/ Rješavanje problema	Refleksija Transfer	Priroda Sport	Interkulturalne aktivnosti	Spol i različitost
Medvjed i pingvin	Odveži čvor	Granica/vježba sa ogrtaćem	Zavrta bocu	Priroda broj trči	Reli o kulturi	Upitnik na temu ravnopravnost
Pucketanje prstima	Paukova mreža	Paukova mreža	Timsko drvo	Pronađi simbol za sebe i jednu za grupu	Provjera stvarnosti	
Zip-zap igra Pronalaženje parova („Winnetou i Old Shatterhand“)	Toranj od snage		Krug rame uz rame		1-2-3	
Izazov sa stolicom	Provjera stvarnosti Komunikacija		Odras / linija evaluacije 0-5			
Preticanje kugle	Malo V Komunikacija		Palac gore		Jesi li ikada...? (Upitnik)	
Malice i vijci			Refleksija 3 kruga		Sjediti zajedno, razgovarati, zabavljati se ...	
Lukavi pokreti		Izazov u tokutu	Podsjetnik vještina			
Kartanje	Povjerljivo klatno Izgradnja povjerenja, učenje kako biti odgovoran		Dovrši rečenice			
Slika iz djetinjstva Četiri elementa	Označite 1 do 30	Drveni krst				

Modul 2, 19.-22.5.2015., svi oblici učenja i vježbanja u šest kategorija: *enerdžajzeri/zagrijavanje, saradnja u grupi, rješavanje problema, refleksija i transformacija, priroda/sport, interkulturalne aktivnosti.*

Meni kao diplomiranom pedagogu i koordinatoru Omladinskog centra IPAK-MGB ova znanja će posebno da koriste za rad sa mladima, dajući mi sposobnost, da na kreativne i konstruktivne načine, kroz igru, djelujem na ciljnu grupu, kao i mogućnost podizanja nivoa svijesti o značaju problema ovisnosti i načinu prevencije i borbe sa istim. Za kraj ću navesti citat Beate koji zaokružuje priču o značaju ovog modula: "U kreativnom procesu u prirodi, djeca/mladi predstavljaju svoje viđenje stvarnosti i njihov odnos prema svijetu. Oni se suočavaju sa svojim mislima, osjećanjima i uspostavljaju odnos između unutrašnjeg i vanjskog svijeta."

Treći modul: Ponašajne ovisnosti: „online“ igranje i kockanje; novi mediji u prevenciji (10. – 13.6.2015.)

mag. Andreas Prenn, Uprava prevencije ovisnosti, SUPRO Vorarlberg, Götzis, Austrija

Ciljevi

- bihevioralne zavisnosti – definicija, dijagnoza, karakteristični simptomi
- poremećaj kontrole impulsa, strah od propuštanja nečega (eng. FOMO), komorbidnost
- ovisnosti interneta, igranje kompjuterskih igara „online“, patološko kockanje
- korištenje „novih medija“ u prevenciji ovisnosti
- osnaživanje roditelja – koncepti, učešće
- priprema i planiranje aktivnosti prevencije

Iskustvo učesnice Andree Mijatović

IG, MMORPG, FOMO, WoW, FB... svakidašnjica mnoge djece i mladih kao što svi mi koji radimo (i/ili živimo) s njima vrlo dobro znamo. Zašto je tako, analizirali smo na trećem modulu. I mi sudionici/ice imali smo zadatak okušati se u „online“ igricama, da bismo bolje razumjeli opsesiju mladih njima. Proveli smo cijeli modul, prema starom, ali dobrom načelu, „ako ih ne možete pobijediti – pridružite im se“, otkrivajući različite načine kako iskoristiti fascinaciju djece i mladih virtualnim svijetom i elektronskim sadržajima u osvještavanju o rizicima „online“ života. Kada smo ideje s modula iskoristili u radu s djecom i mladima, pokazalo se, da poruke o zdravom životu svojim vršnjacima i vršnjakinjama, mogu jako kreativno prenijeti kroz Pecha Kucha, poetry slam, digitalne priče, a osobito su im zanimljivi „table top movies“. Naravno, niz je sadržaja koji se mogu predstaviti kroz ove metode, ali mi smo se fokusirali baš na ponašajne ovisnosti koje su sve prisutnije u BiH. Samo neka od njih su: kompulsivno kupovanje, igre na sreću, rizična ponašanja na internetu. Mnoga od ovih nepoželjnih ponašanja djeca i mladi razvijaju pod utjecajem roditelja, te smo na modulu razradili i ideje o tome kako roditelje pridobiti za rad i njih osvijestiti o tome, kako neke svakidašnje navike mogu štetno utjecati na njihove potomke.

Četvrti modul: Pedagogija doživljaja i okoliša II (15. – 18.9.2015.)

mag. Beate Einetter, B.E.A. Procjena-Iskustvo-Avantura, Klagenfurt, Austrija

Ewald Spießmayr-Bernardino, dipl.pedag., (MAS); Radna zajednica NeXus, GesBR, Ansfelden, Austrija

Ciljevi

- pitanja za „razbijanje leda“ i vježbe
- teoretsko i praktično znanje o povratnim informacijama (eng. feedback) i coaching-u, „debriefing“ pitanja (pitanja za vođeni proces razmjene iskustava, osjećanja, razmišljanja nakon aktivnosti), smjernice za moderiranje, davanje instrukcija i vođenje procesa; rezultati istraživanja o ljudskim bićima i okolišu kao i modeli pedagogije doživljaja
- iskustvo u davanju instrukcija za metode pedagogije doživljaja i korištenje metode refleksije i transfera
- nove aktivnosti u prirodi i projekti učenja
- interkulturalne aktivnosti

Iskustvo učesnice Sanje Milanović

Pedagogija doživljaja II ili kako je upečatljiva ostala po naslovu „The mountains speak for themselves.“ - „Planine govore za sebe.“; predstavljala je, za mene lično, jedno nezaboravno iskustvo.

Učenje kroz refleksiju i metaforičko učenje tokom djelovanja, suočavanje sa neplaniranim i nepoznatim situacijama, otkrivalo nam je jedan novi dio sebe. Kroz prirodu i izlaženje iz zone komfora i kroz iskustveno učenje, imali smo priliku sa spoznati možda neke svoje granice i ograničenja, da razmislimo o njima i naučimo kako da ih stalno pomijeramo. Treneri Evald i Bea su se nesebično potrudili i dali svoj maksimum, kako bismo se mi osjećali ugodno i sigurno tokom svih iskustvenih sadržaja.

Svi smo se povezali sa prirodom, kroz sam iskustveni proces, na neki način, što je svakako bio cilj ovog modula, da kroz iskustveno učenje i samoučinkovitost steknemo nove spoznaje. Priroda nam je pokazala svoj mir i spokoj kojim je ispunjena, kao i sklad unutrašnjeg i vanjskog svijeta.

Imali smo priliku da eksperimentišemo, prevazilazimo možda neke strahove, pomijeramo granice i planiramo šta novo možemo da uradimo. Razvijali smo svijest o tome, koliko su nam prirodni prostori bitni za zdrav život i odrastanje, te koliko moramo da naučimo, da bismo imali razvijen odnos prema prirodi i koliko nam sama aktivnost u prirodi pomaže da budemo bolji nego što jesmo.

Poseban utisak na mene ostavio je i citat iz materijala za praktičnu primjenu koji glasi ovako: „Ja sam u stanju da za sebe stvorim važne ciljeve, čak i pod nepovoljnim uslovima..“

Sedmi modul: Pedagogija plesa i pokreta (24. – 27.2.2016.)

Irena Madzoski Schilde: muzičarka / pjevačica, shiatsu praktičarka, München, Njemačka

Andrea Marton, pedagogica plesa i pokreta, München, Njemačka

Ciljevi

- ples kao metoda prevencije
- kako motivisati mlade da plešu
- rad na otporu u grupi
- osnove improvizacije
- istraživanje kulturoloških tradicija i muzike u zajednici
- ples i muzika kao metoda za razvoj kompetencija
- osnaživanje ličnosti putem pokreta i pjevanja

“Impresivno je vidjeti mlade kako se iz treninga u trening mijenjaju...”

J.Milanović

Iskustvo učesnika/ca Josipa Milanovića

Nekada davno sam pročitao jednu sjajnu poruku koja glasi: „Plesati možeš bilo gdje. Čak i u vlastitom srcu.“ I zaista, posljednji modul je za mene tijekom godinu dana edukacije i usavršavanja bio poseban. Bilo je izazovno upoznati sudionike/ce i kroz plesni pokret, koje u stvari već godinu dana poznajem, i najzad dijeliti s njima plesni parket.

Za nekoga tko se profesionalno bavi plesom više od 15 godina, vjerovao sam da pedagogija plesa i pokreta ne može predstavljati nikakav izazov, no izazovi se su pojavljivali svakom novom vježbom, novim timskim zadatkom s ljudima koji ne osjećaju ritam na način na koji ga ja osjećam, ne osjećaju glazbu na način na koji je ja osjećam. Zato, nekoliko mjeseci nakon pedagogije plesa i pokreta mogu sa sigurnošću reći koliko je na mene, kao plesnog instruktora, ali i osobe koja radi s mladima, ovaj modul utjecao dajući poseban naglasak pedagoškim kompetencijama.

Bilo je izazovno upoznati svoje tijelo, kroz ritam, pokret. Raditi na promociji zdravlja, jačanju zajednice, timskog rada, ali i zajedno sa sudionicima/cama programa istražiti trenutne glazbene i plesne trendove među mladima u BiH.

Ono što me osobito oduševilo na modulu pedagogije plesa i pokreta je sloboda i kreativnost svih sudionika/ca koji su za kratko vrijeme u paru osmislili svoje koreografije, a koje su kasnije složene u jednu cjelinu. U radu s mladima, pripremajući koreografiju za završnu konferenciju, zajedno s kolegama, prije svega, koristili smo razne pedagoške vještine, kako bi se mladi oslobodili, plesom i pokretom prenijeli svoju emociju na prijatelje, ali u finalnoj fazi i na publiku. Impresivno je vidjeti mlade kako se iz treninga u trening mijenjaju, prihvaćaju jedni druge, prihvaćaju druge i drugačije, te bivaju svjesni sebe, svoga tijela, svojih emocija i prostora u kojem se nalaze. Znanje, iskustva, ali i podrška vrhunskih predavačica na modulu pedagogije plesa i pokreta, siguran sam da su svakome od nas pomogli da, upoznavajući sebe, još više zavolimo svaki dio svoga tijela, te da, bez obzira na publiku, plešemo uz ritam i glazbu koju sami osjećamo, makar i u srcu, kako je glasio citat na početku ovoga teksta.

4.2. Osposobljavanje za upravljanje projektom i za pregovaranje sa predstavnicima institucija (modul 5 i 6)

Peti modul: Komunikacija, marketing i lobiranje za prevenciju ovisnosti i unapređenje zdravlja

(28.– 31.10.2015.)

Zlatko Sarić, Udruženje TERCA - trening, edukacija, resursi, konsalting, akcija, Mostar

- javno zagovaranje, osnovna funkcija i elementi
- lobiranje
- vještine fasilitacije
- komunikacija i javno zagovaranje

Iskustvo učesnika Ismara Kasapovića

Učestvovanje na V modulu stekao sam znanja o temama kao što su: komunikacije, marketing i lobiranja za prevenciju ovisnosti i unapređenje zdravlja. Komunikacija kao osnovni informativni alat, u kombinaciji sa marketingom i lobiranjem otvaraju široka polja u kojima pojedinac/grupa može/želi da djeluje. Kada kao pojedinac imate volju i želju za nekom pokretačkom promjenom, to se onda reflektuje i na rad grupe. Vodeći se definicijom javnog zagovaranja, da je to "društveni proces čija je svrha postizanje društvenih promjena", postaje jasnije da mala grupa ljudi koji dijele zabrinutosti oko određenog problema i koja je spremna posvetiti vrijeme, svoju stručnost i raspoložive resurse, može postići određene promjene.

Ova definicija opisuje upravo moje viđenje JUPPO-projekta, jer smo krenuli prije više od godinu dana, nas 16 potpuno različitih učesnika/ca, ali sa jednim zajedničkim ciljem da „otvorimo dijalog u zdravije i bolje puteve“ kako za nas tako i za generacije koje tek dolaze. Imali smo volju, motiv, ideje, te svojim djelovanjem postavili temelje za završnu konferenciju. Javno zagovaranje promovise određena pitanja na osnovu potreba običnih ljudi, a ne na osnovu političkih ili ekonomskih interesa određenih elitnih grupa. Ono je direktan izraz volje javnosti, bez posrednika i institucija koji bi tu volju preokrenuli ili upotrijebili u svoju korist. Važno je zapamtiti da je rad na zagovaranju često dugotrajan proces.. Taj proces će se nastavljati sve dok ne postignemo zacrtane ciljeve.

Šesti modul: Razvoj projektnih prijedloga za prevenciju ovisnosti (2. – 5.12.2015.)

Eni Kurtović, Freelance, Zagreb, Hrvatska

- ključna pravila u razvoju projektnih prijedloga
- projektni ciklus
- evropski standardi kvalitete projekata protiv zloupotrebe droga
- logički pristup u razvoju projektnih prijedloga

Iskustvo učesnice Denije Hidić

Razvoj projektnih prijedloga za stručno usavršavanje i umrežavanje ključnih aktera ovisnosti u BiH bio je jedan od najizazovnijih modula JUPPO-projekta za mene, jer je obuhvatao vještine za projektni razvoj i menadžment. Kroz dugogodišnji rad u Fondaciji CURE osnažila sam sebe, te stekla znanje i vještine koje primjenjujem u svakodnevnom radu i životu držeći se feminističkih principa i ličnog identiteta feministkinje.

Za mene je šesti modul definitivno jedan od boljih modula na kojem sam naučila mnogo o pisanju projektnih prijedloga, ali i o komunikaciji te timskom radu. Najinspirativnije tokom cjelokupnog modula bilo je to što je pet lica različitih interesovanja (radilo se u tri grupe na tri različita projektna prijedloga, dodana od redakcije), iz pet različitih organizacija koje nemaju nikakvih zajedničkih dodirnih tačaka, izrodilo jedan fenomenalan projekat čija će se implementacija, vjerujemo, desiti u skorije vrijeme. Zahvaljujući predavačici Eni Kurtović, naše ambicije su se razvile, te smo nakon završenog modula nastavili/e komunikaciju sa njom idalje radeći na „make up-u“ projektnog prijedloga. Otpočeta sam vjerovala, i dalje vjerujem, da je projekat uspio da nas još više poveže i zbliži, kao i da će se naša komunikacija održati. Kada se vratim unazad na Enu Kurtović, davala je odlične smjernice tokom cjelokupnog procesa, a i ono što je najvažnije, slobodu da sami/e osmislimo projektne ideje. Razvijanje projektne ideje je za mene bilo jedno potpuno novo iskustvo, jer unutar Tima Fondacije CURE postoji oformljeni tim za pisanje projekata i bilo je zaista odlično posmatrati kako se rađa jedna nova projektna ideja i kako mi, kao jedan tim ljudi, slažemo jedan veliki projekat „kockicu po kockicu“.

Zahvaljujući ovom modulu naučili/e smo da kritike shvatimo kao preporuke za poboljšanje naših ideja. Kao trenerica u radu sa srednjoškolicima/kama i mladim ženama, posebno ću koristiti vježbu aktivnog slušanja, jer sam i tokom trajanja modula, a i inače, primijetila da je to jedan od velikih problema koji vrlo često dovodi do konfuznih situacija. Mislim da će mi vježba koju smo radili/e na šestom modulu, otkriti, koliko zapravo mladi slušaju jedni druge, što je jedan od osnovnih feminističkih principa. Smatram da bismo se razumjeli/e i bili/e podrška jedni drugima, jer je jako važno da svakodnevno aktivno slušamo šta nam drugi/a govori. Nakon JUPPO-modula ja sam bogatija za još jednu porodicu, JUPPO-poricu, a sve ono što sam prošla kroz ove module, postalo je, pored aktivizma i feminizma, moj stil života.

Kao JUPPO-učesnica moja tačka vodilja je postao citat Margaret Mead koji kaže: "Nikada nemojte sumnjati u činjenicu da mala skupina promišljenih i zabrinutih građana može promijeniti svijet. Uistinu, dosad su ga jedino oni i mijenjali." A ta mala grupa ljudi, možemo reći, smo mi, učesnici/e JUPPO-projekta.

4.3. Stečene kompetencije učesnika/ca

JUPPO-projekat je bio razlog da se okupi 16 lica, stručnih saradnika u radu s mladima, iz 14 organizacija koje imaju svoje sjedište u različitim gradovima širom Bosne i Hercegovine. Iako je za sve učesnike zajednički nazivnik – rad s mladima – bio ono što ih povezuje, treba naglasiti da su iskustva, kako lična, tako i profesionalna, bila različita. Međutim, razlike u znanjima, vještinama i iskustvima su, kroz zajednički rad, predstavljale dodatnu mogućnost za učenje jednih od drugih, što je bila osnova za stvarno međusobno umrežavanje.

Iako neke organizacije, kao ni zaposlenici u tim organizacijama, nisu imali mnogo iskustva u prevenciji ovisnosti, učestvovanje u JUPPO-projektu im je otvorilo vrata, pružilo znanja i vještine koje su se dodatno dograđivale u radu sa mladima. Na taj način je JUPPO kroz edukaciju i praktični rad doprinio stručnom usmjeravanju zaposlenika i zaposlenica, čime su organizacije dobile dodatni alat za kvalitetniji rad sa mladima, sa akcentom na prevenciju ovisnosti i unapređenje zdravlja mladih.

Adnan Alikadić, prof. pedagogije

Filozofski fakultet u Sarajevu

Matična organizacija: SOS Dječija sela BiH, CVP Sarajevo, Novi Grad, Sarajevo

Najvažnije kompetencije koje sam stekao kroz projekat, a da ih ranije nisam imao su:

1. Pisanje projekata - modul na ovu temu je bio nešto sasvim novo za mene, jer se nikad ranije nisam sretao sa projektima uopće - niti sa pisanjem, niti sa realizacijom – tako, da je ono što sam naučio na tom modulu, bilo veoma važno za mene.
2. Komunikacija, marketing i lobiranje su oblasti o kojima sam veoma malo znao, a mnogo sam naučio zahvaljujući ovoj edukaciji.
3. Pedagogija doživljaja je oblast koju sam usavršio na ovim treninzima. Koristiti se materijalima koje nalazimo u prirodi i ranije pripremljenim, jednostavnim materijalima za radionice u prirodi, koje će sve učesnike učiniti veoma aktivnim, je veliki benefit modula pedagogije doživljaja.

Jelena Duvnjak, diplomirani pedagog

Matična organizacija: IPAK - Mladost gradi budućnost, Tuzla, Internacionalni omladinski centar, Zvornik

Na kraju ovog jednogodišnjeg druženja, pred nas se stavlja važan zadatak, a to je, da sumiramo usvojena znanja i vještine, ali i jedan još važniji, a to je, da stečeno i praktično primijenimo u našem daljem radu.

Teško mi je iz ove perspektive da izdvojim samo tri kompetencije koje sam stekla, jer je riječ o jednom kvalitetnom projektu koji su vodiliiskusni edukatori, od kojih se zaista mnogo toga moglo naučiti. Najvažnije što bih mogla izdvojiti jeste razvijanje trenerskih i liderskih sposobnosti kod nas, kao učesnika, uz pomoć kojih možemo stečeno znanje prenijeti na druge, te pomoću njih djelovati indirektno, a sve kroz povećanje broja trenera na podizanje nivoa svijesti javnosti i mladih o zavisnosti, kao velikom problemu društva i zajednice.

Također, zahvaljujući edukaciji, osposobljeni smo za lobiranje i promociju sa jasnim smjernicama ka prevenciji kroz traženje podrške i učestvovanja, odnosno partnerskih odnosa sa bitnim faktorima društvene zajednice, lokalne samouprave, medijima i slično.

Kao diplomiranom pedagogu, za mene je posebno važna treća kompetencija koja se odnosi na samu primjenu usvojenih znanja u praksi, tačnije, kroz rad sa mladima. Sposobna sam na konstruktivne i kreativne načine, kroz igru prilagođenu starosnoj dobi, prenijeti naučeno, djelovati na ciljnu grupu konstruktivno i podići nivo svijesti o značaju ovog problema i načinu prevencije i borbe sa istim. O druženju, saradnji, timskom radu, motivisanošću na učenje i ličnom razvoju, te o razmjeni znanja i praktičnih iskustava sa učesnicima iz drugih organizacija - mogla bih napisati još jedan zaseban esej i plašim se da riječima ne bih mogla opisati važnost svega toga za mene lično i za ciljeve koje sam postavila pred sebe u narednom radu.

Martina Herceg, magistra psihologije

Filozofski fakultet u Mostaru, Studij psihologije

Matična organizacija: Osnovna škola Marka Marulića, Ljubuški

Bilo je divno biti dio jednog projekta kao što je JUPPO. Ono što se tamo steklo ne može se baš prenijeti na papir, ali se može živjeti. Baš to!

Prvo su pomaknute neke osobne granice, prihvaćene različitosti svih nas sudionika/ca, a tek potom se moglo nešto raditi i učiti. Za mene osobno, je ovo veliko iskustvo, budući da sam došla kao „amater“. Sve što sam

“Najvažnije što bih mogla izdvojiti jeste razvijanje trenerskih i liderskih sposobnosti kod nas, kao učesnika...”

J. Duvnjak

u JUPPO-u prošla, nečem me i naučilo. Slušanje, pričanje pred publikom, iznošenje vlastitih ideja, kreativnost, odgovornost (zadaci i individualni razgovori), nošenje sa različitostima, upoznavanje „bh scene“ u svezi s ovisnošću, učenje o projektima i projektnom menadžmentu. Tomu mogu pridodati neke konkretne ideje koje će mi u budućnosti pomoći za rad sa mladima, na svim poljima, a posebice na polju prevencije ovisnosti – razni „enerdžajzeri“, igre, kreativno rješavanje problema...

U biti, sve u svemu, dobila sam veliku i široku podlogu za rad sa mladima u sredini u kojoj živim; sredini gdje su mladi željni znanja i informacija, gdje su mladi veliki talenti, samo to u njima treba otkriti. Dobila sam „vjetar u leđa“ da mogu ja biti ta koja će pomoći ovoj skupini populacije u otkrivanju upravo tih talenata i mnoštva stvari gdje će utrošiti svoje slobodno vrijeme. Na taj način možemo zajedno zaobići put ovisnosti koji se sam nameće.

Želim se zahvaliti voditeljima ovog projekta, kao i našim trenerima, koji su nesebično dijelili informacije i savjete, a posebice se zahvaliti dragim JUPPOvcima – preživjeli smo i pričat ćemo.

„..dobila sam veliku i široku podlogu za rad sa mladima u sredini u kojoj živim; sredini gdje su mladi željni znanja i informacija, gdje su mladi veliki talenti, samo to u njima treba otkriti.“

M.Herceg

Denija Hidić, aktivistica, feministica, članica Tima Fondacije CURE

Matična organizacija: Fondacija CURE, Centar, Sarajevo

Zahvaljujući JUPPO-projektu razvila sam stručne i pedagoške kompetencije za praktičan rad sa mladim u oblasti prevencije ovisnosti. Kroz svoje aktivističko djelovanje radim jako mnogo na edukaciji i osvještavanju mladih, tako, da će mi ove kompetencije koristiti, kako sad, tako i u budućnosti. Kroz ovaj projekat također, razvila sam i proširila spektar metoda djelotvornih u praktičnom radu sa mladima, sa težištem na primarnoj prevenciji ovisnosti, promociji zdravih životnih stilova, te osnaživanju djece i mladih.

Također, kroz ovaj projekat doživjela sam lični i profesionalni rast, naučila sam kako da funkcionišem u timu gdje sva lica imaju svoje vlastite ideje i vizije, te na koji način sa strpljenjem doći do zajedničkog cilja. Shvatila sam kako je važno biti ekološki osviještena u društvu u kojem se apsolutno ne percipira šta znači smanjiti iskorištavanje prirodnih resursa. To sam povezala sa ekofeminizmom koji, po mome mišljenju, ide dublje u analizu problema, gdje oni koji imaju moć, masovno iskorištavaju one koji nemaju moć. Sada smatram, da je na meni odgovornost da prenesem novoj generaciji svijest o nepotrebnoj potrošnji svih prirodnih resursa koji nas okružuju. Cjelokupna edukacija je prosvjetlila mene u percipiranju mladih, te me motivisala, da fokus mog djelovanja bude rad sa mladima, kako bih spriječila nasilničko i ovisničko ponašanje. Moj konačni cilj jeste kreiranje takvog okruženja u kojem će lica kojima ja prenosim svoje znanje, to znanje širiti dalje.

Hindić Asja

Matična organizacija: Omladinski klub „Pod istim suncem“, Jablanica

Mogu istaći da sam tokom edukacije proširila svoje stručno znanje o sredstvima ovisnosti i o primarnoj prevenciji. Također sam proširila svoja znanja o doživljajnoj pedagogiji (učenje na osnovu vlastitog iskustva) i naučila sam metode rada koje uključuju doživljaj kao elemenat učenja.

S obzirom na to da radim sa djecom (Dnevni centar za djecu u riziku) i mladima (edukacije i radionice za mlade), ta znanja će mi izuzetno koristiti u mom budućem radu.

Adna Hindija, bachelor psihologije

Filozofski fakultet u Sarajevu, Odsjek za psihologiju

Matična organizacija: Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE, Novo Sarajevo, Sarajevo

Kompetencije koje sam stekla kroz JUPPO i namjeravam koristiti u daljnjem radu:

- vođenje radionica i aktivnosti, te reflektiranje sa grupom (kroz pedagogiju doživljaja)
- izražavanje kroz ples i pokret - vođenje procesa nastanka performansa
- sa grupom (kroz rad na sebi i sa djecom)
- pisanje projekta (faze pripreme i istraživanja, dijelovi koji sačinjavaju projektnu aplikaciju, lobiranje).

Ismar Kasapović, bachelor socijalnog rada

Fakultet političkih nauka u Sarajevu, Odsjek za socijalni rad

Matična organizacija: CPCD - Centar za promociju civilnog društva, Novo Sarajevo, Sarajevo

Kompetencije koje sam stekao u toku JUPPO-edukacije su prvenstveno vezane za edukativno-pedagoško usavršavanje, te timske i zagovaračke kompetencije.

U daljnjem radu stečene kompetencije, kao što su: pedagogija pokreta i pedagogija doživljaja, mogu da primjenjujem u radu sa mladima, jer imaju jak edukativno-pedagoški karakter, predstavljaju novi način rada sa mladima i jako su im zabavne

Sunita Koristović, dipl. žurnalista

Fakultet političkih nauka, Odsjek žurnalistika

Matična organizacija: Institut za razvoj mladih KULT, Ilidža, Sarajevo

Najviše me motivisala saradnja između organizacija koje su učestvovala u JUPPO-projektu. U budućnosti ću povećati zainteresovanost mladih za teme prevencije ovisnosti i unapređenje zdravlja kroz metode neformalnog učenja, a kroz igrice predstaviti primarnu prevenciju ovisnosti, jer se kroz njih može dosta toga naučiti.

Andrea Mijatović, dipl. psihologinja

Filozofski fakultet u Sarajevu, Odsjek za psihologiju

Matična organizacija: Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE, Novo Sarajevo, Sarajevo

Kroz učešće u JUPPO-projektu razvila sam neke postojeće kompetencije (znanja, vještine, sposobnosti):

- kulturalnu senzitivnost
- sposobnost implementacije novih znanja u aktivnosti
- metodički i didaktički pristup radu u edukativnim programima.

Konkretno, to znači, da sa više analize pristupam planiranju i razvoju novih edukativnih programa u radu sa mladima, razrađujem korake, analiziram ciljeve i njihovu povezanost sa aktivnostima, uključujem nove metode i tehnike rada, te svakako i da pokušavam bolje razumjeti potrebe grupe u skladu sa različitim subkulturama kojima pripadaju pojedinci/inke koje čine grupu.

Josip Milanović, magistar zdravlja i ekologije

Fakultet zdravstvenih studija u Sarajevu

Matična organizacija: Nadbiskupijski centar za pastoral mladih „Ivan Pavao II.“, Novi Grad, Sarajevo

Tijekom godinu dana edukacije na polju prevencije ovisnosti, te rada s vrhunskim trenerima, teško je izdvojiti dvije, tri osnovne kompetencije, jer svaki modul je, vjerujem, svakome od nas usadio veliki broj kompetencija. Ono što će meni pomoći u budućem radu, kako s mladima, tako i u privatnom životu, jeste osluškivanje potreba drugih (skupine). Vrlo često zaboravljamo koliko je bitno da se ljudi s kojima radimo trebaju ugodno osjećati u bilo kojem trenutku.

Osim toga, tu je svakako organiziranost, predanost poslu, ali i koordinacija s timom ljudi s kojima se radi na rješavanju problema (izazova). Vjerojatno će mnoge kompetencije „isplivati“ u radu s mladima, a da toga neću ni biti svjestan, što je po mome mišljenju, najveći uspjeh u ovome projektu. I već sada mogu slobodno reći da je rad na prevenciji ovisnosti, stil života, a ne posao ili obveza.

Sanja Milanović, dipl. psiholog

Filozofski fakultet Pale, Odsjek za psihologiju.

Matična organizacija: UG „Viktorija“ Banja Luka, Ured Trebinje

JUPPO-projekat je svakako doprinio mom ličnom razvoju, kako jačanju i osnaživanju sopstvenih kompetencija, tako i obogaćivanju rada u grupi, primjenjujući mnoge vještine komunikacije i načine prezentacije, što su i bile ključne aktivnosti tokom JUPPO-a. Posebno mogu istaći koliko smo naučili jedni od drugih i doprinijeli razvoju društvenih i građanskih kompetencija, kao i komuniciranja na drugim jezicima. Ključne kompetencije, znanja, vještine i fleksibilnosti, doprinijeće svakako u budućem radu i angažovanju u individualnom i grupnom radu.

Sanela Pekić, dipl. socijalni radnik

Fakultet političkih nauka u Sarajevu, Odsjek za socijalni rad

Matična organizacija: JU Terapijska zajednica „Kampus“, Ilidža Sarajevo, Sarajevo

Učestvovanje u procesu stručnog usavršavanja u oblasti prevencije ovisnosti donijelo mi je iskustva koja su doprinijela mom ličnom i profesionalnom razvoju. Unaprijedila sam vještine vođenja radionica i rada s mladima kroz primjenu novih sadržaja i modela prevencije ovisnosti o psihoaktivnim supstancama i ponašanjima. Pojedini moduli, poput pedagogije doživljaja, omogućili su mi da pomijeram lične granice i prepoznam važnost podsticanja mladih da isprobaju nove i drugačije sadržaje, te na taj način ojačaju samopouzdanje i svijest o vlastitim mogućnostima. Kroz razmjenu iskustava i diskusiju sa ostalim učesnicima i voditeljima treninga, imala sam priliku da steknem znanja o efikasnim i primjenjivim načinima prevencije ovisnosti. Povezivanje sa ostalim učesnicima i učesnicama u edukaciji, kao i stečena znanja i kompetencije, omogućit će mi podizanje kvaliteta budućih aktivnosti u radu s mladima koje imaju za cilj prevenciju ovisnosti.

“Unaprijedila sam vještine vođenja radionica i rada s mladima...”

S.Pekić

Adnan Pripoljac, dipl. ekonomista

Ekonomski fakultet u Zenici

Matična organizacija: Schüler Helfen Leben (SHL), Novo Sarajevo, Sarajevo

Osnove kompetencije koje sam stekao tokom edukacije: korištenje novih metoda iskustvenog učenja i pedagogije doživljaja u neformalnom obrazovanju mladih, holistički pristup obrazovanju mladih kroz povezivanje njihovog ličnog zdravlja i razvoja sa zdravljem i razvojem zajednice; poboljšao sam vještine pisanja projekata i javnog zagovaranja.

Armin Šestić, nastavnik razredne nastave

Pedagoška akademija u Zenici

Matična organizacija: Udruženje „Zora“, Zenica

Tokom edukacije imao sam priliku da steknem kompetencije koje će dodatno unaprijediti moj rad s mladima. Kroz iskustvene radionice pedagogije doživljaja prepoznao sam koliko je važno primijeniti nove metode koje mladima omogućavaju da pomijeraju svoje granice. Također sam imao priliku, da tokom modula kroz praktičan rad razmjenjujem iskustva sa ostalim učesnicima i učesnicama, što je doprinijelo unapređenju vještina timskog rada, saradnje i prihvatanja različitosti. Stečene kompetencije će unaprijediti moj rad na polju prevencije ovisnosti.

Škamo Indira

Matična organizacija: SOS Dječija sela BiH, CVP Sarajevo, Novi Grad Sarajevo

JUPPO mi je puno pomogao u kvalitetnijem radu sa mladima, zbog čega se bolje osjećam kao profesionalac. Pored osnaživanja na polju prevencije, a u radu sa mladima, razvila sam i neke lične vještine:

- komunikacija na stranom jeziku,
- matematičke vještine (kroz logičko i kritičko razmišljanje),
- osjećaj za inicijativu i poduzetništvo (kroz kreativnost i inovativnost, planiranje i provođenje projekata).

Zeković Damir

Matična organizacija: Asocijacija XY, Centar, Sarajevo

Učešćem od više od godinu dana na JUPPO-projektu, imao sam priliku da unaprijedim svoje znanje u polju prevencije ovisnosti i radu sa mladima, kroz inovativne module i radionice sa mladima. Znanje koje sam stekao učestvujući na svim modulima projekta, pomoglo mi je da svoje iskustvo i angažovanost u radu sa mladima podignem na zavidan nivo i da u radu sa mladima unesem novine koje do sada niko u BiH nije radio. Svaki od modula me na određen način unaprijedio kao omladinskog radnika, ali i kao lice koje vjeruje, da su u radu na prevenciji ovisnosti zaista potrebni ovakvi programi i projekti koji umrežavaju omladinske radnike i donose inovativnost u radu.

4.4. Iskustvo mladih

„Kako raditi zajedno sa mladima kao društveno marginaliziranim grupama na poboljšanju životnih uslova za njihovo zdravo odrastanje? Koje stručne i pedagoške kompetencije trebaju usvajati i dalje razvijati stručni/e saradnici/ce za praktični rad sa mladima u oblasti prevencije ovisnosti i unapređenja zdravlja u BiH?“ Vođeni ovim pitanjima koncipirana je obuka kako bi učesnici/ce na modulima upoznali ne samo neke osnovne metode nego kako bi svaki sadržaj primjenjivali sa neformalnom grupom mladih osnovnog ili srednjoškolskog uzrasta. Njihove izjave predstavljaju interesantno mjerilo za uspjeh projekta.

Jablanica, Omladinski klub „Pod istim suncem“, Asja Hindić

Medisa, IV razred srednje škole: Naučila sam da trebamo pričati o problemima, pokušati ih riješiti, da nam dosta mogu pomoći porodica i prijatelji, ali i drugi ljudi.

Edita, II razred srednje škole: Tokom edukacije smo naučili dosta o zdravim životnim stilovima. Također smo dosta pričali o osjećanjima, da trebamo uvijek biti svjesni kako se osjećamo i kako da se ponašamo, jer negativna osjećanja su često uzrok ovisničkog ponašanja. Također smo naučili, da mnoge životne prepreke možemo savladati timskim radom, te da kroz neke momente ne bismo trebali prolaziti sami. Okruženje je veoma bitno i može nas odvesti u ovisnost. Trebamo se okružiti pozitivnim ljudima i sa njima uživati u

„Također smo naučili, da mnoge životne prepreke možemo savladati timskim radom...“

Edita
(II.razred S.Š.)

životu, sportskim i drugim aktivnostima.

Delila, IV razred srednje škole: Naučila sam da kroz radionice možemo riješiti bilo koji problem kao grupa, i to zajedno, te, kako možemo pomoći jedni drugima da prebrodimo probleme. Tako je i u životu: uvijek se možemo osloniti na nekoga ko će nam pomoći.

Ljubuški, Osnovna škola, Martina Herceg

Leonarda, VIII razred: Naučili smo da loše društvo može utjecati na nas. A ja sam shvatila da to društvo nije najbolje, te da od ovisnosti nastaju samo problemi koji su suvišni i neželjeni. Na edukacijama smo učili kroz zabavu i igre, a svaka igra je imala svoju poruku. Igrali smo jednu igru koja se meni posebice sviđala. Svi smo dobili papir na kojem piše neka vrsta ovisnosti i svi smo iznijeli svoje mišljenje o pojedinoj. Tada, kao i na svakoj edukaciji, sam naučila da alkohol nije rješenje, da loše društvo donosi samo probleme, te da "samo ću probat" zapravo ne postoji. Nadam se da će mi ovo pomoći u budućnosti i da se nikad neću morati sučeljavati s pravim problemima ovisnosti.

Viktorija, VIII razred: Naučili smo da možeš biti sretan u životu i provoditi kvalitetno vrijeme (kao što je bilo na radionicama) i bez sredstava koja mogu izazvati ovisnosti, jer je to samo privremena „radost“ nekog čovjeka koji uništava svoj život i misli da će time riješiti svoje probleme.

Josipa, VII razred: Pa naučila sam puno toga, uglavnom, radili smo to kroz neku igru, igrokaze itd... Naučila sam da pazimo u životu, jer ima puno ovisnosti i da poslušamo savjete starijih.

Hrvoje, VIII razred: Meni je žao što su radionice završile, nadam se da ćemo se opet nekad sastati, jer je bilo jako zabavno i poučno. Naučili smo puno, a nismo morali sjediti i štrebati iz knjige. Mislim da će mi to pomoći u budućnosti, i da ću se znati skloniti od lošeg društva i svega što bi moglo izazvati ovisnost.

Trebinje, Udruženje građana „Viktorija“, Drop in centar, Sanja Milanović

Špiro, II razred srednje škole: Učestvovanje u JUPPOprojektu mi je mnogo pomoglo u umrežavanju sa ostalim organizacijama i stvaranju novih kontakata. Zahvaljujući tome, sada sam predsjednik Asocijacije mladih iz Hercegovine. Također sam se upoznao sa vrstama zavisnosti i koliko su ustvari porodica i društvo bitni u našem zdravom odrastanju.

Dajana, II razred srednje škole: JUPPO-projekat je doprinio da upoznamo bolje jedni druge i saznamo šta znači biti zavisan i da, ukoliko radimo zajedno, budemo mnogo kreativniji. Naučio nas je i da saznamo koliko je društvo bitno za naš rast i napredak.

Tuzla/Zvornik, IPAK - Mladost gradi budućnost, Jelena Duvnjak

Emina, VII razred: Tokom proteklih radionica sam naučila mnogo o vrstama ovisnosti i dosta o posljedicama koje donose, kao i kako se suprostaviti i pobijediti bolesti ovisnosti, kako pomoći nekom ko je ovisan o nekim opijatima. Moje znanje o svemu tome će mi jako pomoći u budućnosti, jer svi ćemo se sresti ili smo se već sreli sa situacijama koje su teške i u kojima pomislimo da počnemo koristiti neke od opijata, ali kad znamo posljedice, onda smo nekoliko koraka ispred drugih.

Enisa, IX razred: Prolazeći kroz sve radionice shvatila sam ozbiljnost problema ovisnosti kod mladih, kao i načine kako biti izvan toga. Smatram da dosta mladih nije ni svjesno da su već ovisni na neki način i da će postati samo gore. Bilo bi dobro da je i više naših vršnjaka bilo uključeno.

Vedat, VIII razred: Tokom edukacije smo uvidjeli štetu bolesti ovisnosti, kako na nas, tako i na društvo u kojem se nalazimo. Primijetili smo da je u našoj okolini prisutno više ovisnosti, ali i pozitivnih stvari koje bi te ovisnosti potisnule iz našeg društva. Također, edukacija na prethodnim radionicama je dosta poboljšala našu svijest o ovisnostima i mogu slobodno reći da su nam radionice dosta pomogle po pitanju bolesti ovisnosti.

Alen, IX razred: Ove radionice su nas naučile mnogo o raznim vrstama ovisnosti, prije svega, kakav je život sa njima, a i bez njih. Nikad ne bih poželio da budem ovisan, jer na taj način se mnogo gubi, a ništa ne dobija.

“Prolazeći kroz sve radionice shvatila sam ozbiljnost problema ovisnosti kod mladih...”

Enisa (IX.razred)

Sarajevo, CPCD - Centar za promociju civilnog društva, Novo Sarajevo, Ismar Kasapović

Ajdin, VII razred: Jako mi se dopada izbor igara na edukaciji, zanimljive su i uzbudljive.

Edna, VII razred: Cool je biti dio ekipe i svašta novo saznati.

Edisa, VIII razred: Nekako je drugačija atmosfera i zabavno nam je.

Aleksandar, VII razred: Nove stvari učimo kroz igru i druženje.

Hanna, VI razred: Upoznajemo se kroz igru i to na jedan opušten i zabavan način.

Lejla, VII razred: Radimo igre vani i nekako, imamo taj osjećaj, da smo dio velikog tima.

Luna, VI razred: Kombinujemo pokrete i na kraju ispadne priča.

Sarajevo, Nadbiskupijski centar za pastoral mladih "Ivan Pavao II.", Novi Grad, Josip Milanović

Barbara, VII razred: Moram priznati da sam u početku imala malu dozu straha, raditi sa svojim vršnjacima na ovim škakljivim temama, ali i sa svojim vršnjacima iz drugog razreda, s kojima baš i nemam često priliku bilo što u školi raditi. Prva radionica je pokazala, da će ovo biti uspješan projekt, zato što je pristup drugačiji, teme su zanimljive i bez obzira koliko mislili da znamo o njima, uvijek nešto novo naučimo od drugih. Naš trener Josip odlično radi svoj posao i uvijek se trudi zainteresirati nas i pokazati nam zašto je baš dobro što subotu provodimo u školskim prostorijama.

Sarajevo, Institut za razvoj mladih KULT, Ilidža, Sunita Koristović

Nejra, IX razred: Pomoći će nam činjenice koje smo naučili tokom ove edukacije. Pomoći će nam strah, da ne izgubimo porodicu, dom i svoje prijatelje zbog svoje ovisnosti. Da nikad ne počnemo konzumirati nešto što stvara ovisnost kako bi ispali „cool“ u društvu ili kako bi se uklopili u to isto društvo. Ili, ako već imamo neku ovisnost, da se obratimo licima koje nam mogu pomoći da prestanemo s tim.

Sarajevo, JU Terapijska zajednica „Kampus“, Ilidža, Sanela Pekić

Armina, III razred srednje škole: Edukacija je dosta pozitivno uticala na mene i moj život. Omogućila mi je da na vrlo zabavan način steknem znanje o opasnostima koje su danas dosta prisutne. Kroz radionice sam naučila koliko je ovisnost opasna, koliko negativnosti posjeduje i koliki uticaj može imati na život, naš i na život ljudi koji nas okružuju. Na vrijeme sam shvatila da ne želim biti ovisnik. Ne želim uništavati svoj život, jer prije svega želim da budem primjer drugima. Za zabavu, rješavanje problema i mnoge druge stvari, nisu mi potrebni cigarete, droga i alkohol. Potrebni su mi prijatelji sa kojima ću se družiti i pričati, ali ne preko društvenih mreža. Ne želim živjeti u virtualnom svijetu, već želim uživati u ljepotama stvarnog svijeta. Ne želim ni da igre na sreću budu sastavnica mog života, jer zbog ovih stvari, vrlo brzo i lahko postajemo ovisnici, a da toga i nismo svjesni. Edukacija me navela da se zamislim i zapitam, šta zapravo želim postati u životu. Da li želim da budem ovisnik i jednoga dana završim na ulici, u zatvoru ili instituciji za odvikavanje ili da li želim da budem uspješna porodična žena, primjer svojoj djeci i mladima? Biram sigurnu, sretnu i zdravu budućnost.

4.5. Matične organizacije

Dvanaest profilisanih organizacija civilnog društva i dvije ustanove iz cijele BiH su kroz JUPPO izgradili svoju ulogu kao ključni akteri u oblasti prevencije ovisnosti u radu sa mladima: povećale su stručne kapacitete za podršku mladima u razvoju ka zdravoj i jakoj ličnosti, te su se upustili u proces formiranja mreže kao partnera vlastima u kreiranju programskog okvira prevencije ovisnosti u skladu sa realnim potrebama mladih u BiH.

Asocijacija XY

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Emina Osmanagić, direktorica

Adresa: Daniela Ozme 12, 71000 Sarajevo, BiH

Broj telefona: +387 33 260 615

E-mail: bhfpa.xy@bih.net.ba

Web stranica: www.xy.com.ba

Aktivnosti Asocijacije XY su usmjerene ka unapređenju i promociji zdravlja i zdravih stilova života, posebno među mladim ljudima iz marginalizovanih populacija. Učešće u JUPPO-projektu za našu organizaciju znači korak dalje u zagovaračkim aktivnostima u oblastima zdravstvenog sektora i ovladavanju znanjem i vještinama neophodnim za pristup problemu prevencije ovisnosti mladih u BiH. Asocijacija XY će prioritetizirati jačanje inicijativa za mobilizaciju vladinih i nevladinih resursa za pokretanje zajedničkih programa u svrhu prevencije ovisnosti i promocije zdravih stilova života.

CPCD - Centar za promociju civilnog društva, Novo Sarajevo

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Aida Daguda, direktorica

Adresa: Gradačaka bb

Broj telefona: +387(0)33 644 810

E-mail: info@cpcd.ba

Web stranica: www.cpcd.ba; www.civilnodrustvo.ba

CPCD je unaprijedio svoje programe za mlade, primjenjujući metodologiju i znanje koje su stekli omladinski radnici uključeni u JUPPO-projekat. Aktivnim učešćem u programima prevencije ovisnosti i zdravlja mladih, CPCD promovise značaj rada po ovim pitanjima. Vjerujemo da se sistemskim pristupom i umrežavanjem, kreativnošću i inovativnošću može postići više, kako bi se odgovorilo potrebama mladih. Godišnje u CPCD-ovim aktivnostima učestvuje preko 20.000 mladih iz cijele BiH. Te aktivnosti fokusirane su na povećanju njihovih znanja, vještina i kompetencija, potičući ih na usmjeravanje energije, kako bi iskoristili prilike i mogućnosti koje se nude na tržištu rada. Poštujući njihove potrebe, CPCD mladima pruža priliku da iskoriste mogućnosti modernog doba, usmjeravajući ih ka pozitivnim vrijednostima i razvijanju životnih vještina.

Fondacija Cure

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Jadranka Miličević, izvršna direktorica
Fondacije CURE

Adresa: Čekaluša 16, 71 000 Sarajevo

Tel/Fax: + 387 33 207 561

E-mail: info@fondacijacure.org

Web: http://www.fondacijacure.org, www.zenskamreza.ba

Fondacija CURE je prepoznala važnost rada na prevenciji ovisnosti mladih i naša želja, od početka, jeste, da imamo kapacitete unutar tima, kako bismo radile na dugotrajnom rješenju mladih u vezi sa raznim oblicima ovisnosti. Jedna od takvih prilika nam se ukazala kroz JUPPO-projekat, kada smo imale priliku da našu aktivisticu pošaljemo na stručno i pedagoško usavršavanje za praktični rad sa mladima u oblasti prevencije ovisnosti i unapređenja zdravlja u BiH. Sljedeći korak jeste povezivanje sa organizacijama koje imaju slične interese kroz umrežavanje, kreiranje zajedničkih ciljeva i aktivnosti.

Institut za razvoj mladih KULT

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Jasmin Bešić, direktor

Adresa: 4 viteške brigade 34-36

Broj telefona: + 387 33 778 778

E-mail: kult@mladi.org

Web stranica: www.mladi.org

Institut za razvoj mladih KULT kroz dugogodišnji rad sa mladima upoznat je sa problemom ovisnosti među mladima te, u skladu sa misijom Instituta, nastavit će se zalagati za pronalaženje efikasnih i dugoročnih rješenja u oblasti prevencije, a sve u cilju kreiranja svjetlije i zdravije budućnosti za sve generacije. Usavršavanje postojećeg kadra obrazovanja mladih o prevenciji ovisnosti su svakako samo dio procesa stvaranja zdravije generacije mladih, te samo jedan korak u strukturnoj izgradnji kapaciteta. Educirani zaposlenici borit će se sa rastućim izazovima u vezi sa ovisnostima među mladima u vremenu koje dolazi. Zdravo okruženje i zdravo društvo su najbitnija osnova za stvaranje boljeg sutra za sve u BiH.

„Vrlo je teško govoriti o rezultatima kada se bavite prevencijom ovisnosti, zato što negativne rezultate vidite samo ako se time ne bavite. Ako ne ulažete u mlade ljude, ne ponudite im alternativu u odnosu na negativne pojave u društvu, onda će oni sigurno skrenuti sa tog pravog puta. NARKO-NE se potudio ovih deset godina da mladi ljudi ostanu na pravom putu, da nađu alternativu zlima koje imamo u društvu i mladi danas koji su došli, pokazuju svojim primjerom da nema mjesta ovisnostima, da mladi imaju mnogo drugih mogućnosti kojima se mogu baviti i mogu samo biti dobar primjer drugim mladim ljudima.“ (Jasmin Bešić, 3.11.2012., video „10 godina djelovanja NARKO-NE“

https://www.youtube.com/watch?v=RYc721_v6qg

IPAK - Mladost gradi budućnost

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Lahira Mahmutović, direktorica

Adresa: Inžinjerskih brigada bb VIII/I, 75000 Tuzla

Broj telefona: +387 35 299 027

E-mail: lahira@ipak-mgb.ba

Web stranica: www.ipak-mgb.ba

UHO IPAK, aktivan je član civilnog društva BiH, sa značajnim iskustvom u organizovanju i zastupanju interesa mladih ljudi na lokalnom, regionalnom i internacionalnom nivou kao i u kontekstu Evropske unije.

Naša je misija, da uprkos svim poteškoćama, našim mladima otvoritmo perspektive vrijedne življenja i ohrabrimo ih da preuzmu vlastitu budućnost u svoje ruke. Naša vizija podrazumijeva društvo aktivnih, svjesnih mladih ljudi, građana/ki, svjesnih važnosti društvenih promjena na lokalnom, regionalnom i evropskom putu.

Udruženje – humanitarna organizacija IPAK-Mladost gradi budućnost sa sjedištem u Tuzli, u okviru svojih omladinskih prostora i koordinacionog ureda, u saradnji sa partnerima, institucijama i nevladinim organizacijama, razvija programe za kreiranje bolje, sretnije, te humanije budućnosti mladih, građanki/a BiH.

JU Terapijska zajednica „Kampus“

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Kenan Kestendžić, direktor

Adresa: Iznad sela Kešelji bb, 71217 Rakovica, Sarajevo

Broj telefona: 033/405-165

E-mail: info@kampus.ba

Web stranica: www.kampus.ba

Iako je osnovna djelatnost naše ustanove psiho-socijalni rezidencijalni tretman ovisnih lica, svjesni smo činjenice da preventivne aktivnosti predstavljaju prvi korak u rješavanju problema ovisnosti o psihoaktivnim supstancama. Da bi prevencija imala efekta i bila djelotvorna, potrebno je stručno i profesionalno pristupati pripremanju i realizovanju planiranih aktivnosti, a naša Ustanova ima resurse koji mogu doprinijeti strukturalnom razvoju prevencije ovisnosti i unapređenju zdravlja mladih.

Nadbiskupijski centar za pastoral mladih “Ivan Pavao II.” (NCM “Ivan Pavao II.”)

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: vlč. dr. Šimo Maršić, ravnatelj

Adresa: Gatačka 18, 71 000 Sarajevo, BiH

Broj telefona: 033 766 225

E-mail: centarzamlade@bih.net.ba

Web stranica: www.mladicentar.org

Budući da smo proveli jedno opsežno istraživanje čiji su nam rezultati pokazali da je ovisnost (posebice o internetu) u fokusu problema mladih ljudi, interes naše organizacije jeste, stručno se profilirati u ovom području, kako bi imali potreban personalni kapacitet koji će raditi na prevenciji ove problematike, kao i uvezati se sa što većim brojem organizacija, kako bi što bolje ispunjavali svoju viziju i misiju u čijem središtu je dobrobit mladih.

Omladinski klub „Pod istim suncem“, Jablanica

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Haris Halilhodžić, izvršni direktor

Adresa: Trg oslobođenja bb., 88420 Jablanica

Telefon: (+387) 36 753 475

E-mail: okpis.jablanica@gmail.com

Web: www.okpis.org

Omladinski klub „Pod istim suncem“ iz Jablanice pomaže djeci, adolescentima i mladima da kroz edukativne, sportske i zabavne aktivnosti korisno utroše svoje slobodno vrijeme. Većina naših aktivnosti je povezana sa promovisanjem unapređenja zdravlja i prevencijom svih oblika ovisnosti. Inače, polazna tačka za sve naše aktivnosti sa djecom i mladima su problemi sa kojima se mladi susreću u periodu adolescencije (zloupotreba opojnih sredstava, seksualno-reproduktivno zdravlje, rodni stereotipi i sl.), kao i izazovi djece i mladih koji dolaze iz porodica sa višestrukim problemima.

Osnovna škola Marka Marulića Ljubuški

Bosna i Hercegovina

Federacija Bosne i Hercegovine

Županija Zapadnohercegovačka

Osnovna škola Marka Marulića Ljubuški

Adresa: Zrinskofrankopanska bb, Ljubuški 88320

Broj telefona: +387 (0)39 833 724

E-mail: os.marko.marulic.ljubuski@tel.net.ba

Web stranica: www.os-markamarulica.info

Budući da škola po svojoj funkciji nije samo obrazovna nego i odgojna ustanova, svaki preventivni program nam je važan i spremni smo ga provoditi. JUPPO-projekt se činio kao odlična ideja, budući, da se u školi sučeljavamo sa rizičnim ponašanjima mladih koji još uvijek nisu na nekom „lošem putu“, ali bi u skorjoj budućnosti bi mogli biti. Interes nam je svakako, da kod djece i mladih potičemo razvijanje onih vještina koje će ih učiniti boljim osobama, odgovornijim, svjesnijim, vještinama - da znaju prepoznati što je dobro, a što loše... Time će izbjeći i put ovisnosti kojim danas nije teško otići. Smatramo, da samo u školi možemo učiniti mnogo po tom pitanju, a onda umrežavanjem sa drugim školama i organizacijama možemo učiniti puno, kao i u sredini u kojoj se nalazimo. Ako se držimo one, da „na mladima svijet ostaje“, onda je uključivanje u program prevencije ovisnosti i unapređenja zdravlja mladih, svakako nešto na što smo ponosni.

SOS Dječija sela BiH, CVP Sarajevo

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Amir Omanović, nacionalni direktor

Adresa: SOS-Kinderdorf International, Predstavništvo u Sarajevu, Semira Frašte bb, 71000 Sarajevo

Broj telefona: +387 33 465 189

Mob: +387 66 910 674

E-mail: info@sos-ds.ba; amir.omanovic@sos-ds.ba

Web stranica: www.sos-ds.ba

Mi se brinemo da djeca i mladi bez roditeljskog staranja i u riziku od napuštanja, raspolažu potrebnim resursima i podrškom koja im omogućava da žive u porodičnom okruženju i razvijaju svoje potencijale. Naš interes je i da mlade u našoj brizi zaštitimo od upuštanja u ovisnosti, nasilje i samo-destruktivna ponašanja.

Želimo da podržimo strukturalni razvoj prevencije ovisnosti i kvalitetno educiramo naše stručnjake, kako bi mladima prenijeli znanja potrebna za prepoznavanje rizika ovisnosti i osnažili ih, da se odupru tim ovisnostima, zavodljivosti potrošačkog društva. Također ih želimo osnažiti da kvalitetno i zdravo žive.

Stiftung Schüler Helfen Leben (SHL)

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Aida Bećirović, direktorica

Adresa: Topal Osman Paše 22, 71000 Sarajevo

Broj telefona: 033-550-660

E-mail: aida@shl.ba

Web stranica: www.shl.ba

Omladinska fondacija Schüler Helfen Leben (Učenici pomažu život) usmjerena je na stvaranje uslova za uspješnu budućnost mladih u BiH, kroz razvijanje kapaciteta mladih, kako bi postali društveno angažovani i aktivno uključeni u donošenje odluka u svojim zajednicama.

Naša organizacija ima za cilj, da kontinuirano unapređuje programe za mlade. Da bismo bili „up to date“ sa potrebama mladih, bitno je da i sami upsolenici SHL-a budu u korak sa vremenom, kako bi mogli odgovoriti na te iste potrebe. Program za stručno usavršavanje i strukturalno umrežavanje za prevenciju ovisnosti u BiH – JUPPO, za nas je predstavljao priliku da naučimo nove metode u radu sa mladima i primijenimo ih u budućem radu. Pored raznih metoda, u svakom radu, pa i u našem, bitno je biti umrežen sa svim partnerskim organizacijama koje za cilj imaju dobrobit mladih ljudi. Današnja društva sa sobom nose mnoge izazove kako u odgoju djece i mladih, tako i u radu sa njima.

HVALA JUPPO-programu, tj. NARKO NE organizaciji, na pruženoj prilici, da i naša fondacija SHL bude dio ovog programa.

Udruženje za socijalni, kulturni i kreativni razvoj Zora

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Armin Šestić, predsjednik

Adresa: Crkvice L3C, Zenica

Broj telefona: 061 754 442

E-mail: arminsestic@ngo.zora.org

Web stranica: <http://www.ngozora.org/>

Udruženje za socijalni, kulturni i kreativni razvoj osnovano je 2009. godine sa ciljem promocije kulturnog i kreativnog razvoja mladih u Zenici. Važan segment Udruženja Zora odnosi se na održavanje oglednih radionica karijernog informisanja i savjetovanja u svim srednjim školama u Zeničko-dobojskog kantona kroz gostujuće radionice i kroz stalno informisanje od strane „peer edukatora“ u tim školama koji prolaze kroz intenzivne kurseve karijernog informisanja i savjetovanja, kako bi u narednom periodu svojim vršnjacima mogli dati što bolje informacije o odabiru buduće škole i profesije u životu.

Jedan od aspekata karijernog informisanja i savjetovanja je svakako i promocija zdravih životnih navika kao pretpostavka za uspješnu životnu i poslovnu karijeru. Kroz naše ogledne radionice mi promoviramo ove zdrave životne navike i kao primarni način za prevenciju i sprečavanje raznih vrsta ovisnosti i ovisničkih ponašanja.

Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Amir Hasanović, izvršni direktor

Adresa: Zagrebačka 18 (sjedište), Josipa Vancaša 21 (glavni ured)

Broj telefona: 033 215 088

E-mail: narkone@prevencija.ba

Web stranica: www.prevencija.ba

NARKO-NE je u zadnjih 14 godina razvilo nekoliko uspješnih modela i metoda „univerzalne prevencije ovisnosti“ koji podržavaju mlade da se zalažu za zdrave načine života bez ovisničkog i nasilnog ponašanja u svojim zajednicama. U projektima „selektivne prevencije“, studenti/ce doprinose osnaživanju djece i mladih u riziku kao i njihovom socijalnom uključivanju. Međutim, da bi se osigurala održivost u ostvarivanju osnovnih potreba i prava mladih vezanih za zdrav razvoj i zaštitu zdravlja, potrebno je formirati snažnog strukturalnog aktera koji u partnerskoj saradnji sa predstavnicima vlasti može ubrzati proces sistemskog integrisanja prevencije ovisnosti u političke, zdravstvene i omladinske programe u BiH, što je zapravo i cilj JUPPO-projekta.

Udruženje građana „Viktorija“

Zvanični/a predstavnik/ica organizacije: Sanja Stanić, izvršna direktorica

Adresa: Srđe Zlopogleđe 27, 78000 Banja Luka

E-mail: viktorija_bl@hotmail.com

Broj telefona: +387 51 467 462

Web stranica: www.izaberi-zivot.rs.ba

Program rada UG „Viktorija“ je baziran na nekonfesionalnom, stručnom, multidisciplinarnom i multisektorskom pristupu i aktivnostima na svim nivoima prevencije, kao i na dizajniranju i realizaciji aktivnosti koje su u skladu sa potrebama samih korisnika. Usluge UG „Viktorija“ namijenjene su populaciji zavisnika o psihoaktivnim supstancama, članovima porodica zavisnika, mladima koji su u riziku od razvoja bolesti zavisnosti, kao i svim članovima društvene zajednice. Neki od osnovnih ciljeva udruženja jesu: spriječiti kontakt mladih lica sa psihoaktivnim supstancama kroz jačanje protektivnih faktora, promovisanje životnih stilova bez droge, podizanje svijesti pojedinaca i društva o rizicima od narkotičkih sredstava, kao i mobiliziranje aktera u zajednici za adekvatnu reakciju na problem zavisnosti u društvenoj sredini. Kako bi se adekvatno preventivno djelovalo u društvenoj sredini, a sve u cilju očuvanja mladih ljudi, neophodno je da se radi na razvoju partnerskih odnosa između organizacija civilnog društva i institucija, kao i da se razviju strateška dokumenta koja predstavljaju osnov za sistemsko rješenje problema zavisnosti. Jedan od strateških pravaca udruženja su usavršavanje profesionalaca i jačanje kadrovskih kapaciteta udruženja na svim nivoima preventivnog djelovanja i rada sa mladima, jer, stručni i profesionalni rad zasnovan na savremenim dostignućima u oblasti primarne prevencije narkomanije, predstavljaju za UG „Viktoriju“ imperativ

5. Upravni odbor – Model za intersektorsku saradnju

S obzirom da se uslovi u društvenom okruženju projekta jako brzo mijenjaju, u dogovoru sa donatorom, realizacija projektnog menadžmenta se odvija prema PRINCE 2 metodi. Unutar ovoga pristupa poželjna je implementaciju projekta prilagođavati novonastalima uslovima, te aktivnosti usmjeravati prema projektnom cilju.

5.1. Kooperativno upravljanje projektom u skladu sa PRINCE 2

PRINCE 2 (eng. „Projects In Controlled Environments, version 2“, tj. „Projekti u kontrolisanim uslovima“) je metoda organizovanja i upravljanja projektima. Glavna karakteristika jeste, da ukupna odgovornost za projekat nije na odluci menadžera, već Upravnog odbora, ujedinjujući na taj način predstavnike svih ugovornih strana i predstavnika korisnika. Cilj jeste, da se maksimalno poveća primjenjivost projekta na cijelu okolinu, prilagođavajući se uslovima na najfleksibilniji mogući način, čak, ukoliko je potrebno, i prekidom projekta prije planiranog završetka. Ovo bi bilo sve samo za dobrobit samog projekta, a u svrhu izbjegavanja zamke implementacije projekta.

Ključni cilj projekta jeste postići **održivost projektnih rezultata** što podrazumijeva:

- održavanje dugoročne saradnje i umrežavanje **nevladinih i vladinih ključnih aktera** u oblasti prevencije ovisnosti, promocije zdravlja i rada sa mladima nakon ovoga projekta;
- kontinuirana upotreba i razvoj znanja i metoda primijenjenih u ovom projektu.

Ukoliko uzmemo u obzir prethodna iskustva NARKO-NE, možemo reći da je postizanje održivih rezultata vrlo teško. Prema tome, a sve u cilju promovisanja održivosti, od samog početka ključni akteri projekta učestvuju u donošenju odluka tokom cijelog procesa.

U skladu sa PRINCE 2 metodom, tokom petomjesečne pripremne faze se **uspostavlja projektni menadžment** u kojem su zastupljeni predstavnici ključnih aktera, kao i stručnjaka prevencije ovisnosti – trenera. U ovoj strukturi Upravni odbor ima punu odgovornost za donošenje odluka u slučajevima značajnog odstupanja od projektnog plana, a projektni menadžer je odgovoran za realizaciju projekta u skladu sa projektom i sa odlukama Upravnog odbora. Na ovaj način se daje puna odgovornost ključnim akterima i jača njihova posvećenost prevenciji ovisnosti i radu sa mladima čak i nakon završetka projekta.

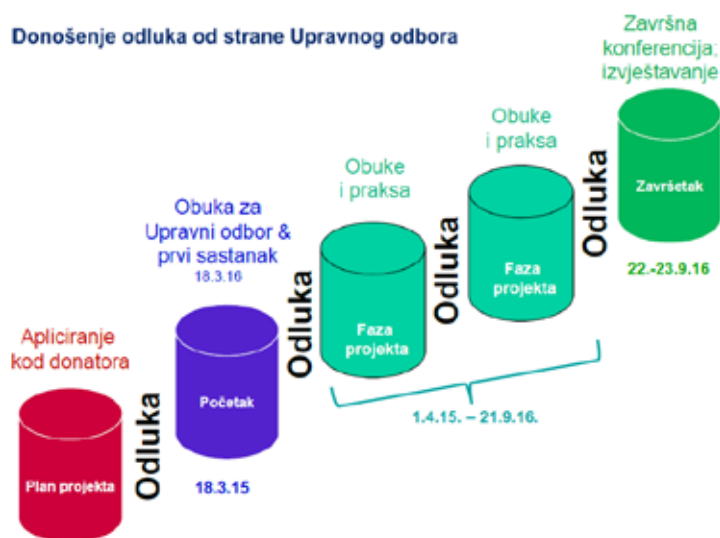
Na kraju pripremne faze, Upravni odbor donosi svoju prvu i osnovnu odluku: **Da li će projekat biti proveden?** Odlučujući kriterij jeste procjena, da li JUPPO-projekat ima realne šanse da osigura održivost i da li ostvaruje dugoročne efekte u prevenciji ovisnosti i omladinskom radu u BiH?

5.2. Članovi/ce i djelovanje Upravnog odbora JUPPO-projekta

Osam predstavnika triju ugovornih strana i predstavnika korisnika formiralo je Upravni odbor:

1. Vlasnik projekta, Amir Hasanović, izvršni direktor NARKO-NE
2. Predstavnica programa, Andrea Mewaldt, München (konsultantica projekta i trenerica)
3. Predstavnici korisnika:
 - 1) Vesna Filipović, program menadžerica, Institut za razvoj mladih KULT
 - 2) Milena Jurić, stručna savjetnica, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
 - 3) Prim. Dr. Draženka Malićbegović, pomoćnik ministra u sektoru za zdravstvo, Ministarstvo civilnih poslova BiH
- 4) Emina Osmanagić, direktorica Asocijacije XY
- 5) Azemina Vuković, direktorica programa SOS Dječije selo, Sarajevo
- 6) Ognjen Zekić, šef odsjeka za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, Ministarstvo sigurnosti BiH

Upravni odbor je održao 8 sjednica u ulozi projektnog menadžmenta te realizaciju projekta usmjerio prema definiranim ciljevima.

Slika sa uvodnog treninga za Upravni odbor, 18.3.2016: Upravljanje projektom - upravljanje svakom fazom i prelaz na narednu fazu (Andrea Mewaldt, konsultantica)

6. Koraci prema održivosti prevencije u BiH

6.1. Vizija modela Stručnog centra za prevenciju ovisnosti u BiH

Vizija modela Stručnog centra za prevenciju ovisnosti uglavnom se oslanja na saradnju sa stručnjacima različitih instituta za prevenciju ovisnosti u Austriji. Od početka 90-ih godina izgrađeno je nekoliko stručnih institucija koje djeluju u okviru austrijske strategije za prevenciju ovisnosti i koje zajedno doprinose koherentnoj preventivnoj politici u zemlji.

Od 2002. godine inspirisani razvijenim i evaluiranim konceptima, metodama i materijalima o prevenciji ovisnosti u Zapadnoj Evropi, isprobali i prilagodili smo različite pristupe u praktičnom radu sa ciljnim grupama u BiH.

Čak i pored činjenice, da u BiH imamo drugačije političko okruženje i društvene uslove, ideja o uspostavljanju Stručnog centra prema austrijskom modelu može nam pomoći u postavljanju težišta unutar dugoročnog procesa.

Stručni centar za prevenciju ovisnosti predstavljao bi kompetentnu instituciju za preventivne aktivnosti koje bi bile podržane od strane države. Centar bi imao mandat da unapređuje zdravlje, da sprečava razvoj ovisnosti, te imao bi zadatak, rano prepoznati rizike ovisnosti i intervenirati. Stručni centar treba biti usmjeren ka zdravim ljudima i različitim društvenim grupama koje su izložene visokom riziku za razvoj ovisničkih ponašanja.

Terapiju i liječenje ovisnika, kao i njihovu rehabilitaciju i reintegraciju u društveni život, provode specijalizovane institucije kao što su: bolnice, terapijske zajednice ili ustanove. Sigurnosni sistem države, u okviru svojih nadležnosti, provodi aktivnosti koje su usmjerene na sprečavanje i borbu protiv kriminala u vezi sa drogama, kockanjem, internetom i sl.

Stručni centri za prevenciju ovisnosti imali bi ulogu da:

- senzibilizirati građane i građanke za prevenciju ovisnosti kao jedan zadatak cijelog društva
- kontinuirano razvijaju djelotvorne metode, modele i materijale za prevenciju ovisničkih ponašanja kod različitih ciljnih grupa
- educiraju i stalno usavršavaju lica koja rade sa djecom i mladima, te tom prilikom pružaju podršku u odgojnom procesu
- savjetuju nadležna ministarstva u kreiranju zakona, politika i strategija u oblastima prevencije ovisnosti i unapređenja zdravlja
- razmjenjuju znanje i nalaze praktičnog djelovanja sa međunarodnim ekspertima
- kontinuirano usavršavaju vlastiti personal, kako bi u svakom momentu dorasli promjenjivim izazovima u problematičnim i konzumerističkim ponašanjima ciljnih grupa.

Glavni ciljevi prevencije ovisnosti se odnose na usvajanje znanja i sposobnosti, osnaživanje lica, te u kreiranju okruženja koje će biti podržavajuće u procesima odrastanja djece i mladih.

Primjeri projekata i aktivnosti u stručnim centrima u Austriji:

- „Vrtić bez igračaka“ ima za cilj da u periodu od 3 mjeseca pruži djeci prostor za učenje i upoznavanje vlastitih ideja, kao i za njihovo provođenje, a u kojem nema montiranih igračaka, kao ni ponude aktivnosti od strane pedagoga. Djeca se umjesto sa igračkama, igraju sa svakodnevnim i samokreiranim materijalima, a najviše se igraju jedni sa drugima. Iskustva pokazuju, da djeca kroz ovu promijenjenu situaciju čine veliki napredak u raznim oblastima: u komunikacijskim vještinama, u samostalnom rješavanju konflikata, u ophođenju sa dosadom i frustracijom, kao i u izgradnji kreativnosti i mašte, pa i u općim socijalnim vještinama. (Stručni centar VIVID Graz Austrija)

- „Barfuss („bosih noga“): kokteli i zabava bez alkohola – od mladih za mlade“ je ideja pokretnog šanka koji predstavlja inovativnu i osvježavajuću alternativu alkoholnim pićima i koktelima, i u suštini ima za cilj pokazati da „bezalkoholno“ ne predstavlja uvijek dosadno piće za mlade. Pokretni šank se može unajmiti na događajima na kojima, prije svega, mladi ljudi, igraju glavnu ulogu u okviru omladinskih centara, škola ili zajednice (matarske večeri, proslave, rođendani, i sl.). Pića koja se miksaju i uslužuju gostima, pravljena su isključivo da zdravog voća i povrća. (Stručni centar pro mente OOE, Linz Austrija)

- Radionice „Osnaženi roditelji od početka“, predstavlja set radionica za mlade bračne parove ili roditelje koji žele spremno i odgovorno da rješavaju svoje roditeljstvo. Unutar radionica radi se na slijedećim temama: Kako želimo živjeti naš porodični život? Kako možemo ponuditi našoj djeci zdravu klimu? Koje poteškoće možemo očekivati? Vrijeme samo za mene, za nas... Da li je to moguće? Biti mama, biti otac – šta to znači za nas? Kako i pored djeteta možemo ostati jedan par? (Stručni centar NÖ, St. Pölten Austrija)

- Ne možemo više zamisliti svakodnevnicu bez medija. Internet, pametni telefon i računar obogaćuju naš život, ali sadržavaju i ozbiljne rizike za zdrav razvoj djece i mladih. Program „Prevencija ovisnosti o novim medijima“ pomaže djeci, mladima i roditeljima u odgovornom korištenju novih medija, kao što su pametni telefoni, internet, igre na računaru i sl. Metode i sadržaji prilagođeni su raznim uzrastima te omogućavaju na jednoj strani kreiranje vlastitih medijskih poruka, a na drugoj pružaju informacije za odgovorno korištenje medija te za zaštitu od nasilnih sadržaja. (Stručni centar SUPRO, Goetzis Austrija)

6.2. Kako uspostaviti Stručni centar za prevenciju ovisnosti u BiH?

Prvi korak koji vodi ka postizanju održivosti prevencije ovisnosti u BiH napravljen je sa implementacijom JUPPO-projekta (2014.-2016.).

Saradnici iz vladinih i nevladinih organizacija usvojili su osnovne **stručne i pedagoške kompetencije** u oblasti prevencije ovisnosti i metoda omladinskog rada koje daljnje produbljuju u praktičnom radu sa grupama mladih iz svojih lokalnih zajednica. Do kraja realizacije JUPPO-projekta bit će uspostavljena profilisana mreža vladinih i nevladinih organizacija u vidu ključnog aktera koji će u narednim koracima zagovarati integrisanje prevencije ovisnosti u političke, zdravstvene, sigurnosne i omladinske programe u BiH.

U drugom koraku (2016.-2017.) cilj je kreirati uslove, kao i stvoriti podržavajuće okruženje za uspostavljanje **Stručnog centra za prevenciju ovisnosti u BiH**

Formirana mreža će razviti zagovaračku strategiju, odnosno okvir za pronalaženje efektivnih i dugoročnih rješenja na polju prevencije ovisnosti, uključujući i projektni prijedlog za izgradnju stručne i profesionalne institucije u ovoj oblasti.

Na nivou direktnog rada sa korisnicima, saradnici iz vladinih i nevladinih partnerskih organizacija će nastaviti proces daljnjeg profesionalnog usavršavanja i razvoja stručnih kompetencija. Kroz sedmodnevno studijsko putovanje upoznat će se sa različitim metodama i projektima od strane nekoliko instituta za prevenciju ovisnosti u Austriji. Kada se vrate, imat će zadatak da u manjim timovima razvijaju i implementišu praktične pilot projekte u svojim lokalnim zajednicama.

Predviđeno je, da pilot projekti pokrivaju nekoliko stručnih polja prevencije ovisnosti, kako bi se praktikovali, a i dalje razvijali metodičko-didaktički pristupi prilagođeni potrebama korisnika.

U trećem koraku (2018.-2020.) glavni fokus djelovanja Mreže bio bi na definisanju strukture, ciljeva i zadataka budućeg Centra za prevenciju ovisnosti. U saradnji sa nadležnim ministarstvima težilo bi se postizanju dogovora oko sufinansiranja jednog dijela troškova rada Stručnog centra.

Glavni izvor finansiranja ove institucije bio bi generisan kroz pružanje usluga na komercijalnom nivou, i s tim u vezi, bilo bi neophodno izraditi biznis plan za djelovanje Centra.

Predviđeno je da Centar za prevenciju ovisnosti zvanično bude uspostavljen 2020. godine.

Centar bi kontinuirano razvijao i implementisao programe u saradnji sa vladinim i nevladinim sektorom, metode i alate prevencije ovisnosti u BiH.

7. Postojeća zakonska legislativa i strateški dokumenti u BiH

7.1. Zakoni na državnom i entitetskom nivou

U BiH je od 2006. godine na snazi **Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga** u čijem provođenju učestvuju pet ministarstva na državnom nivou - Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo sigurnosti, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, Ministarstvo finansija i Ministarstvo pravde. Zakon se u velikoj mjeri bavi koordinacijom mjera kaznenog progona u vezi sa drogama i mjerama za smanjenje potražnje u BiH. U skladu sa navedenim Zakonom osnovana je **Komisija za suzbijanje opojnih droga BiH** u čiji sastav, po službenoj dužnosti, ulaze ministar civilnih poslova, entitetski ministri zdravstva i odgovorno lice u Distriktu, šef Odjeljenja za opojne droge Ministarstva sigurnosti, predstavnik ministarstva pravde BiH, Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH i Ministarstva finansija i trezora BiH.

Pri Ministarstvu sigurnosti BiH djeluje Odjel za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga koji je nadležan za sistemsko prikupljanje podataka i praćenje određenih pojava, za prikupljanje i obradu podataka potrebnih za sprečavanje i borbu protiv trgovine nedopuštenim drogama i drugih kaznenih prekršaja u vezi sa zloupotrebom opojnih droga, te za koordinaciju aktivnosti policije, carine i drugih organa u borbi protiv zloupotrebe opojnih droga. Odjel također radi na međunarodnoj saradnji sa drugim zemljama u regiji i sa predstavnicima Evropske unije u oblastisigurnosti, te prati provođenje Zakona o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga.

Zakon također reguliše evidencije o ovisnicima i povremenim uživaocima opojnih droga koje vode nadležni

zavodi za javno zdravstvo, te o istim izvještavaju Ministarstvo civilnih poslova BiH, Sektor za zdravstvo. Izvještavanje se provodi propisanim Jedinstvenim obrascem liječenih ovisnika (tzv. Pampidou obrazac).

Veći fokus na oblast prevencije ovisnosti o supstancama i rizičnim ponašanjima je dat u okviru **Zakona o zdravstvenoj zaštiti** (RS iz 2009. godine i FBiH iz 2010. godine). Jedna od mjera je vođenje zdravstvene politike koja podstiče i razvija zdrave životne navike kod stanovništva. Nadležne entitetske vlade izdvajaju sredstva za epidemiološko praćenje, prevenciju i suzbijanje zaraznih bolesti koje podliježu obaveznom prijavljivanju hroničnih masovnih bolesti, uključivši alkoholizam, pušenje, ovisnost o drogama i druge ovisnosti. Međutim, unutar postojećih zakona evidentna je potreba da se stavi veći fokus na mjere koje uključuju pedagoški pristup u radu na prevenciji ovisnosti, te sam termin ovisnosti proširiti i na druge oblasti (internet, kockanje/klađenje i sl.) koja su posljednjih godinama poprimila mnogo veći uticaj, a posebno na populaciju mladih.

Pored toga, Zakon o zdravstvenoj zaštiti bi trebao biti donesen na državnom nivou.

7.2. Strategije i akcioni planovi

Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u BiH za period 2009.-2013. je prva strategija nadzora nad drogama u BiH. Nakon nje je uslijedio Akcioni plan za isti period. Trenutno je dostupan izvještaj o stanju sa zloupotrebom droga u BiH za 2010. godinu⁸, Državni izvještaj za EMCDDA o drogama i ovisnicima⁹, kao i Izvještaj o liječenim ovisnicima 2014. godine koji priprema Sektor za zdravstvo Ministarstva civilnih poslova BiH.

U međuvremenu se vrše pripreme unutar Vijeća ministara za formiranje radne grupe koja će raditi na izradi nove strategije.

Ne postoji jedinstven program prevencije zloupotrebe droga na državnom nivou, međutim, programi prevencije, uključujući prevenciju u školama, provode se na lokalnim i regionalnim nivoima uz čest angažman NVO-a. Sistemi zdravstva i socijalne zaštite su uključeni u aktivnosti prevencije i fokusiraju se na rizične pojedince, porodice i druge grupe.

Unutar **Akcionog plana za djecu BiH (2015.-2018.)** koji je usvojen od strane Vijeća ministara BiH u 2015. godini, postoji mjera za podršku razvoju preventivnih programa koji će omogućiti adolescentima, da u slobodnom vremenu usvajaju vještine potrebne za izbor zdravog ponašanja, te za promociju zdravih navika u lokalnim zajednicama kroz kreativne, sportske, umjetničke, kulturne i druge aktivnosti. Provođenje mjera Akcionog plana za djecu BiH je u nadležnosti lokalnih zajednica.

Narodna skupština RS-a je u julu 2016. godine usvojila treću **Omladinsku politiku RS-a za period 2016.-2020.** godine. Jedan od pet strateških ciljeva je razvoj zdravih stilova života kod mladih.

Strategija prema mladima FBiH je trenutno u izradi.

Negdje oko 43% općina u BiH ima usvojenu strategiju ili politiku prema mladima koje se naslanjaju na okvire entitetskih dokumenata. Mjere koje se odnose na unapređenje zdravlja mladih pokrivaju pitanja zdrave ishrane, zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, reproduktivnog zdravlja, mentalnog zdravlja, pravilnog razvoja svijesti i zdravog ponašanja među mladima.

8. Primjeri institucionalizovane prevencije u inostranstvu

8.1. Jasno definisane strukture i podijeljene nadležnosti

Kao reakcija na „val drogu“ u Zapadnoj Evropi krajem 60-ih godina, i u Austriji se počele realizovati prve aktivnosti **prevencije droga** od strane nastavnika, medijskih stručnjaka, terapeuta ili praktičara koji su radili sa ovisnicima. Zahtjev za kvalifikovanu prevenciju u javnosti postao je sve jači, tako da se u 80-im godinama uspostavila **prevencija ovisnosti** kao stručna disciplina koja je i na fakultetima dobila svoje mjesto. A u 90-im godinama se preventivno djelovanje sve više profesionalizovalo, te su se osnovali stručni centri koji se baziraju na stručnoj koncepciji te svoju praksu usmjeravaju prema visokim standardima kvalitete. Zajedno sa stručnim razvojem polazeći od „prevencije droga“ do „prevencije ovisnosti“, pa sve do „unapređenja zdravlja“ razvio se i politički okvir koji je omogućio efikasno djelovanje na svim nivoima, od najvišeg do bazičnog.

8. <http://www.msb.gov.ba/dokumenti/strateski/default.aspx?id=7437&langTag=bs->

9. http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_zdravstvo/dokumenti/ostalo/default.aspx?id=4726&langTag=bs-BA

a. **Najviši nivo: Savezno ministarstvo zdravstva**

**BUNDESMINISTERIUM
FÜR GESUNDHEIT**

Prevenција i terapija

Prevenција ovisnosti je značajan zadatak javnog zdravstva. Pojam uključuje sprečavanje štetne upotrebe psihoaktivnih supstanci i

ovisničkih ponašanja. Ciljna grupa na koju je prevenција ovisnosti najviše fokusirana jesu mladi ljudi. Prioritet preventivne politike jeste usmjeravanje i podrška općih/lokalnih i regionalnih aktivnosti koje se trebaju realizovati u skladu sa specifičnim uslovima koji postoje u okruženju u kojem se provode. U svakoj saveznoj pokrajini postoji stručni institut za prevenciju ovisnosti koji je formiran, kako bi strukture prevencije ovisnosti bile održive.

Strategija prevencije ovisnosti Austrije

Strategija prevencije ovisnosti treba predvidjeti smjernice za aktere u okruženju, i to u oblasti nauke, politike, javne uprave, te medicinske i psihosocijalne prakse. Pri tome se ne radi o detaljnom akcionom planu, nego o **definisaniu zajedničke društvene osnove za razumijevanje ovisnosti**, sa formulisanim ciljevima i okvirom za razvoj i provođenje mjera na različitim nivoima i u različitim oblastima odgovornosti.

Strategija daje okvir u kojem se trebaju spojiti sve aktivnosti, mjere i pravci. Ona se posebno zasniva na pripremljenoj Delphi studiji.

Moderna strategija prevencije ovisnosti treba uzeti u obzir mnoštvo aspekata zbog izuzetne **kompleksnosti problema ovisnosti**. Ona treba obuhvatiti legalne i ilegalne supstance, kao i sprečavanje ovisničkih ponašanja, pri čemu se u fokusu treba nalaziti zdravstveni aspekt. Ovisnost nije moralna mana, već je bolest. Strategija treba predvidjeti obimne i fleksibilne mjere, kako bi u svakom konkretnom slučaju bio dostupan adekvatan set mjera.

U skladu sa **savremenim razumijevanjem ovisnosti, koje je orijentisano na čovjeka**, smanjenje štete, pored prevencije, terapije i socijalne inkluzije, čini važan stub politike prema ovisnosti. Nacionalna strategija prevencije ovisnosti koja je zasnovana na umrežavanju, čini dobru osnovu, da se na bazi ostvarenih rezultata može izraditi plan za buduće aktivnosti. (uporedi model politike prevencije i ovisnosti Austrije – **“Proširena kocka ovisnosti”**)

U svakoj saveznoj pokrajini osnovan je specijalizovani nadležni institut kako bi struktura prevencije ovisnosti bila održiva.

b. **Srednji nivo: Udruženje stručnih centara**

Zahvaljujući angažmanu voditelja stručnih instituta, na području Austrije uspjela se izgraditi mreža u kojoj su se u jedno Udruženje - **Radnu zadrugu ARGE - Sprečavanje ovisnosti Austrije** uključili stručni instituti devet saveznih pokrajina. Osnivanje ovakvog Udruženja je bilo neophodno, jer u Austriji ne postoji krovna institucija koja se kontinuirano bavi razvojem prevencije ovisnosti i koja nudi projekte za specifične ciljne grupe, materijale, programe usavršavanja itd. koji su na osnovu toga sačinjeni.

c. **Bazični nivo: Stručni instituti za prevenciju ovisnosti**

Važna uloga stručnih instituta jeste **profesionalizacija i osiguranje kvaliteta** mjera u oblasti prevencije ovisnosti. Stručni instituti su zbog toga uzajamno usko povezani. Oni usmjeravaju, iniciraju, razvijaju i prate provođenje lokalnih i regionalnih projekata o preveniji, te se bave izradom aktuelnih edukativnih i promotivnih materijala. Stručni instituti obrazuju multipikatore/ice i nude specifičnu obuku za različite stručne profesionalne skupine.

Cilj je **integracija i strukturalno učvršćivanje prevencije ovisnosti** u definisanim socijalnim oblastima (eng. „Settings“), kako bi bio osiguran održivi i profesionalni pristup koji je u skladu sa aktuelnim standardima. Kod implementacije preventivnih aktivnosti koje se provode na licu mjesta, u saradnji sa lokalnim partnerima, odnosno, sa onima koji su iz određenih oblasti aktivni u stručnim grupama, kao npr. dječiji vrtić, škola, firme, vannastavni rad sa mladima.

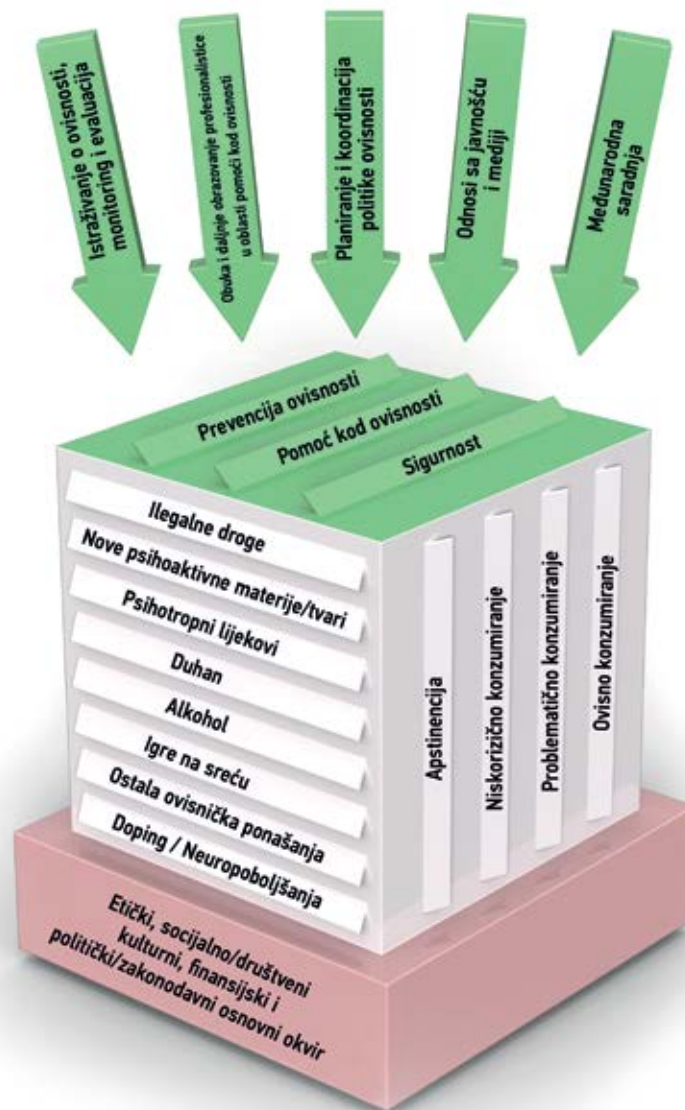
d. **„Grassroots“ nivo: Praktično djelovanje na terenu**

Stručnjaci/kinje koji direktno rade sa mladima kao što su omladinski radnici, nastavnici, pedagozi itd.

8.2. Djelotvorni programi vođeni koherentnom strategijom

Početkom 2016. godine Ministarstvo zdravstva Austrije je prezentovalo po prvi put **Strategiju za koherentnu politiku prevencije i ovisnosti**. Ovaj dokument predstavlja međuprostor između naučnih spoznaja u relevantnim disciplinama, medicinske, psihosocijalne i pedagoške prakse kao i relevantnih političkih i upravnih oblasti kako bi postao mjerodavan svim akterima.

„Kocka ovisnosti“ se razvila kako bi razjasnila složenost fenomena ali i politike ovisnosti te smjericama dalo odgovarajuće praktično djelovanje.

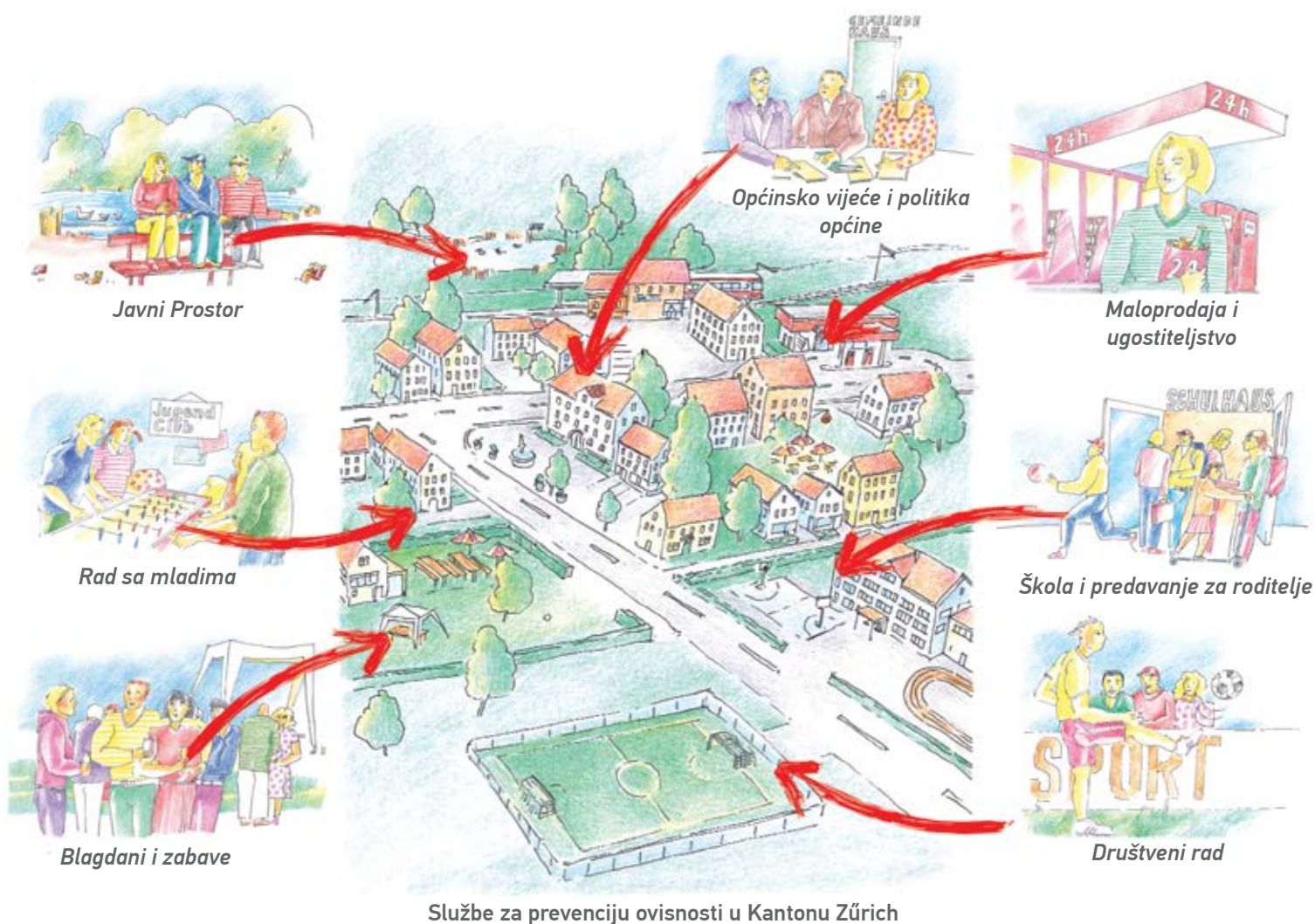
Austrijska strategija prevencije ovisnosti: **Strategija za koherentnu politiku prevencije i ovisnosti**
Izdavač: Federalno ministarstvo zdravstva (BMG), Beč, decembar 2015., www.bmg.gv.at

Slika uz odobrenje Saveznog Ministarstva za zdravlje i žene (BMGF), Beč, Mag.a Lilli Gneisz

8.3. Djelotvorni programi uključuju sve aktere u lokalnoj zajednici

Brošura „Vodič za prevenciju zlouporabe alkohola u općini“ je ponuda „Stručnog centra za prevenciju ovisnosti“ u švicarskom kantonu Zürich. Bazira se na spoznaji da lokalna zajednica/općina može efikasno smanjiti probleme zlouporabe alkohola kao što su buka, nasilje, vandalizam i hrpe smeća. Vodič je namijenjen općinskim vlastima i predstavlja praktičan model kako se uz pomoć uključivanja svih aktera i građana općine može doprinijeti zdravim zabavama bez alkoholnih ekscesa. Model se može prilagoditi za poboljšanje drugih problematičnih ponašanja mladih u zajednici.

Prevencija alkoholizma u zajednici

9. Globalne i evropske međunarodne organizacije

9.1. Evropski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA)

EMCDDA je središnje informativno mjesto **Evropske unije** za pitanja vezana za drogu.

Uloga Centra: prikupljati, analizirati i pružati objektivne, pouzdane i usporedive informacije o drogama i ovisnosti o drogama.

Ciljne skupine: Kreatori politika (izrada nacionalnih i zajedničkih strategija za suzbijanje droge), stručnjaci i istraživači koji se bave problemom droge, te evropski mediji i šira javnost.

Osnovni cilj: poboljšati uporedivost podataka o drogi na evropskom nivou, te razviti metode i alate kojima bi se to postiglo.

Centar dobiva informacije zahvaljujući mreži „Reitox“, grupi kontaktnih tačaka u 28 država članica Evropske unije, Norveškoj, državama kandidatkinjama i Evropskoj komisiji.

Pretpostavka: pouzdana informacija osnova je djelotvorne strategije za suzbijanje droge.

Iako Centar nije ovlašten predlagati modele politike, svojim analizama, instrumentima i standardima jasno utiče na odluke koje se donose.

a) Ministarstvo sigurnosti BiH – partner EMCDDA

EMCDDA je pri realizaciji projekata tehničke saradnje u BiH od 2007. Od 2014. godine Ministarstvo sigurnosti, odnosno Odjel za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga je glavna tačka za saradnju.

Ministarstvo ima širok spektar zadataka u oblasti borbe protiv terorizma, organizovanog kriminala, korupcije, ratnih zločina, korištenja droge i trgovine ljudima, imigracija, azila, zaštite i spašavanje, opće i zaštite granica.

Odjel za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga je odgovoran za koordinaciju svakodnevnih aktivnosti vezanih za droge na državnom nivou, kao i za praćenje stanja droga i primjenu Zakona o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga. Djeluje i kao sekretarijat za Državnu komisiju za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga i za Komisiju za uništavanje opojnih droga.

Šef odsjeka za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Ministarstvu sigurnosti BiH, Ognjen Zekić, je ujedno i član Upravnog odbora JUPPO-projekta.

b) Relevantni Dokumenti

Godišnji izvještaji

Evropski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) svake godine objavljuje izvještaje za države članice svoje mreže koji se osvrću na sve aktivnosti koje se provode u ovoj oblasti na državnim nivoima.

2014. godine se u okviru IPA¹⁰-fonda sa ciljem “Pripreme IPA korisnika za njihovu saradnju sa EMCDDA” izradio prvi državni izvještaj za BiH. Pod naslovom „Novi razvoj i trendovi“ sadrži pored ostalog i dio koji se odnosi na prevenciju ovisnosti i aktivnosti koje se iz ove oblasti provode na državnom nivou.

U BiH se uprkos složenosti socijalno-političkog sistema na godišnjem nivou provodi niz aktivnosti u oblasti prevencije ovisnosti i zloupotreba psihoaktivnih supstanci, ali i promocije zdravlja. Ministarstva obrazovanja na kantonalnim nivoima, kao i na entitetskom nivou su najviše uradili po pitanju ovog problema, uvodeći u školske programe ne samo više tematskih cjelina koje se tiču prevencije, već i uključujući nove nastavne materijale koji obrađuju temu zdravih životnih stilova. U Kantonu Sarajevo je Asocijacija XY svojim priručnikom Zdravi životni stilovi za učenike i školskim predmetom istog naziva uspjela da NVO sektor uđe u škole i kroz radionice pokuša djeci približiti važnost zdravlja i prevencije. U RS-u Udruženje građana „Viktorija“ daje poseban doprinos prevenciji ovisnosti, kao i edukaciji učenika/ca, nastavnika/ca, kao i drugog osoblja pri službi zaštite, kroz različite edukacije, radionice, predavanja, posjete, te priručnike.

Međutim, ono što treba još naglasiti, jeste, da se sve aktivnosti koje su do sada obavljene, odvijaju sporadično, nesistematski i bez jednake zastupljenosti svih područja, bez konsultacija stručnjaka/inja ili unaprijed definisanih standarda. Univerzalna prevencija ovisnosti i promocija zdravlja prestaje u školskim klupama, nakon nekoliko održanih radionica ili predavanja za učenike/ce, roditelje i profesionalce, dok je selektivna prevencija usmjerena na one koji već konzumiraju supstance, a ne na one koji su pod rizikom za razvoj problematičnih ponašanja i ovisnosti.

Standardi kvaliteta

2011. godine je Evropski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) objavio prvi priručnik „Evropski standardi kvalitete prevencije ovisnosti o drogama (EQS)“. Postojeći programi zemalja u regionu a koje su članice Evropske unije, uglavnom se oslanjaju na ove standarde koji predstavljaju prvi evropski okvir za provođenje visoko kvalitetne prevencije zloupotrebe droge. Naglašavaju sljedeće aspekte kvalitete u preventivnom radu: relevantnost aktivnosti za ciljane populacije i (među)vladine politike, pridržavanje prihvaćenih etičkih principa, integraciju i promicanje baze naučnih dokaza, kao i unutrašnju koherentnost, izvodivost i održivost projekta. 2013. godine Ministarstvo sigurnosti BiH je uradilo prevod sažetka.

Svrha ovog vodiča jeste da pruži praktične informacije o standardima kvaliteta prevencije koji su dostupni van granica Evropske unije. On sadrži opis osam faza ciklusa prevencije zloupotrebe droge kao i kontrolnu listu sa samoprocjenu koja se može koristiti prilikom planiranja i provođenja aktivnosti prevencije. Osmišljen je za one koji se ovim pitanjima bave u administraciji, praktično i na terenu.

9.2. Biro Ujedinjenih naroda za borbu protiv droge i kriminala¹¹ (UNODC)

UNODC je **globalni lider** u borbi protiv ilegalnih droga i međunarodnog kriminala i djeluje u svim regijama svijeta kroz široku mrežu **terenskih ureda**.

Tri stuba radnog programa UNODC-a su:

1. **tehnička saradnja** - kako bi se poboljšala sposobnost država članica da se suprotstave nedopuštenim drogama, kriminalu i terorizmu
2. **istraživanja i analitički rad** na povećanju znanja o drogama i po pitanju kriminala, te proširenju baze dokaza za politike i operativne odluke
3. **normativni rad** koji će pomoći državama u ratifikaciji i kod provođenja relevantnih međunarodnih ugovora, razvoja domaćeg zakonodavstva o lijekovima, kriminalu i terorizmu.

UNODC čini sve napore da se u ostvarivanju svojih ciljeva integrišu i rodne perspektive.

10. IPA je fleksibilan finansijski instrument, a namijenjen je državama kandidatkinjama i zemljama potencijalnim kandidatkinjama za članstvo u Evropskoj uniji: Albaniji, BiH, Crnoj Gori, Srbiji te Kosovu pod rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 1244/99. Ciljevi IPA-e su pomoć zemljama korisnicama u usklađivanju domaćeg zakonodavstva i u njegovom provođenju te u pripremi zemalja za korištenje strukturalnog i kohezionog fonda Evropske unije.

11. United Nations Office on Drugs and Crime

UNODC-a ima projektni ured u Sarajevo. Prisutnost i partnerstvo ove organizacije u regiji datira iz ranih 1990-ih. Jugoistočna Evropa i dalje zauzima stratešku tačku u tranzitu ilegalne robe između izvora na istoku i tržišta na zapadu. UNODC radi sa svojim partnerima u borbi protiv ilegalne trgovine na tzv. balkanskoj ruti, a može ukazati na nekoliko konkretnih poboljšanja i dostignuća u provedbi regionalnog programa.

Prema novom regionalnom programu 2016-2019 UNODC radi na više područja povezanih sa prevencijom ovisnosti, naime na smanjenju potražnje droga, trgovanje lažnim / krivotvorenim medicinskim proizvodima, cyber kriminala itd.

(<http://www.unodc.org/southeasterneurope/en/bosnia.html>)

Poruke mladih za ključne aktore prevencije ovisnosti i zaštitu zdravlja mladih

Dopustite da vas mi mladi nešto naučimo.

Ne morate previše, ali barem nas počujte.

Cijenite naš trud i naša zalaganja.

Mi imamo ideje, kreativno smo i inovativni, podržite nas da to i pokažemo.

Educirajte sami sebe na teme prevencije ovisnosti.

Obezbijedite nam osnovno - mjesto u kojem se može kvalitetno i zdravo živjeti.

Omogućite nam obrazovanje za bolji i zdraviji život jer mi to zaslužujemo.

Poboljšajte nam higijenske uslove u školama.

Pružite nam mogućnost da se više bavimo sportom.

Zasadimo nova stabla, brinimo se svi zajedno o svojoj okolini.

Osnujmo klubove za kvalitetno i pozitivno provođenje slobodnog vremena.

Ko želi sprečavati ovisnost najbolje da započne od sebe!

Hoćemo da budemo high, cool i zdravi!

Jeste li Vi putokaz u zdravije društvo?

Bolje biti sam nego sa ovisnošću.

Upoznajte sebe! Lijek za sve je u Vama!

Ovisnosti su kao ekseri, što ih više bijemo, sve se dublje zabijaju.

Upoznajte nas kako bi nas razumijeli.

Život je jedan, živimo ga zdravo.

Otklonimo uzroke da ne bi bilo posljedica.

Lako je pobjeći od problema, riješimo ih.

Ne dozvolite da lutamo vrtovima ovisnosti.

Ne ograničavajte naše osobnosti.

Ne pravite od nas ono što nismo.

Manje mislite na svoje, probleme, a više na nas.

Oslobodite nas od tri velika zla: dosade, poroka i oskudice.

Pružite nam mogućnost da se osjećamo korisnim.

Nemojte zanemarivati da mi postojimo.

Pokažite nam put prema svjetlijoj budućnosti.

Ne činite nam teškim ono što je lako.

(Mladi/e učesnici/ce konferencije, 22.9.16.)

PARTNERSKE ORGANIZACIJE JUPPO-MREŽE:

Asocijacija XY, Centar Sarajevo
CPCD - Centar za promociju civilnog društva, Novo Sarajevo
Fondacija CURE, Centar Sarajevo
Institut za razvoj mladih KULT, Ilidža Sarajevo
IPAK - Mladost gradi budućnost Tuzla, Internacionalni omladinski centar IPAK-SHL, Zvornik
JU Terapijska zajednica "Kampus", Ilidža Sarajevo
Nadbiskupijski centar za pastoral mladih „Ivan Pavao II.“, Novi Grad Sarajevo
Omladinski klub „Pod istim suncem“, Jablanica
Osnovna škola Marka Marulića, Ljubuški
Schüler Helfen Leben (SHL), Novo Sarajevo
SOS Dječija sela BiH, CVP Sarajevo, Novi Grad Sarajevo
Udruženje „Zora“, Zenica
Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE, Novo Sarajevo
UG „Viktorija“ Banja Luka, Ured Trebinje

Ul. Zagrebačka 18 (sjedište) / Ul. Josipa Vancaša 21/2 (ured),
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
Tel +387 (0)33 215 088; +387 (0)33 223 285
Fax +387 (0)33 223 285

E-mail: narkone@prevencija.ba
www.prevencija.ba